

Τὸ παγκόσμιο καὶ τὸ τοπικό, ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ Οἰκουμένη.

*Ἐνα σημείωμα Κοινωνικῆς Θεωρίας
γιὰ τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία στὸν σύγχρονο κόσμο*

ΧΡΗΣΤΟΥ Ν. ΤΣΙΡΩΝΗ*

α. Λάμνοντας στὸ Ἀρχιπέλαγος τῆς Παγκοσμιοποίησης

Δὲν ἀποτελεῖ πιά ἐκπληξη νὰ ἐκκινεῖ ἡ ἀνάλυση τῶν φαινομένων τῆς παγκοσμιοποίησης ἀπὸ τὴ διαπίστωση ὅτι ἡ ἀποτίμηση τῶν ἐξελίξεων ποὺ συνδέονται μὲ τὴν ἐμπέδωση τῆς παγκόσμιας σφαίρας στὸ σύγχρονο κόσμο προκαλεῖ σχεδὸν πάντοτε ἰδιαίτερη ἔνταση καὶ ἀμηχανία ἔναντι τῆς ἀμφισημίας τῆς παρούσας ἀλλὰ καὶ τῆς προβλεπόμενης κοινωνικῆς κατάστασης. Ἡ αἴσθηση τῆς ἀλληλοπροσέγγισης μέσῳ τῆς κατάρτησης τῶν ἀποστάσεων συνοδεύεται ἀπὸ ἔντονα φαινόμενα ἀποξένωσης, ἡ ἐλπίδα γιὰ ἀνάπτυξη αἰσθημάτων ἀλληλεγγύης καὶ ἐνότητας συμβαδίζει μὲ τὴ βαθιὰ ἀπογοήτευση γιὰ τὴν ἐμμοιρική παρουσία τῶν συγκρούσεων σὲ παγκόσμιο ἐπίπεδο. Ἡ ὑπέρβαση τῶν προβλημάτων ποὺ ἐπέβαλαν οἱ ἀποστάσεις κατὰ τὸ παρελθὸν δὲν ἐμπόδισε τὴν ἀνάδυση νέων καὶ διαφορετικῶν παθογενειῶν: οἱ ἐπικοινωνιακοὶ δίαυλοι πολλαπλασιάστηκαν, ὅμως ταυτόχρονα οἱ πληροφορίες διαχέονται ἀνιεράρχητες καὶ ἀταξινομήτες προκαλώντας προβλήματα πνευματικοῦ προσανατολισμοῦ. Ἡ ἐκτεταμένη διακίνηση ἀνθρώπων καὶ ἀγαθῶν ὀδήγησε σὲ νέες πολιτισμικὲς προοπτικὲς. Πύκνωσαν ὅμως καὶ οἱ διαδικασίες ἐμπορευματοποίησης τῶν πολιτισμικῶν ἀγαθῶν ἀκόμη καὶ τῶν ἀνθρώπινων σχέσεων. Ἡ τεχνολογία ἀναπτύχθηκε μὲ συγκλονιστικὰ ἐπιτεύγματα, θεμελιώδη ὅμως αἰτούμενα τοῦ ἀνθρώπινου βίου παραμένουν ἀνεκπλήρωτα, ἂν δὲν παραμερίζονται κιόλας στὴν ἱλιγγιώδη σπεῖρα τοῦ καθημερινοῦ βίου, ὅπου ὁ χρόνος καὶ ὁ τόπος ταλαντώνονται γιὰ νὰ ἐξυπηρετηθεῖ ὁ σύγχρονος τρόπος ζωῆς.

---

* Ὁ Χρῆστος Ν. Τσιρώνης εἶναι Ἐπίκουρος Καθηγητὴς τοῦ Τμήματος Θεολογίας Α.Π.Θ.

Ἡ ἴδια ἢ καθημερινή ἐμπειρία συμπυκνώνει τὴν παγκόσμια σφαῖρα σὲ ἓνα εὐρὺ φάσμα δραστηριοτήτων: ἀπὸ τὶς λεπτομέρειες τῆς ἐπικοινωνίας σὲ παγκόσμιο ἐπίπεδο ὡς τὴν εἰκονικὴ ἀλληλεπίδραση μὲ ἀνθρώπους στὰ πέρατα τοῦ κόσμου καὶ ἀπὸ τὴ διαχείριση “ἄυλων” ἀγαθῶν σὲ ὑπερτοπικὲς ἀγορές (π.χ. διαδικτυακὴ ἐπικοινωνία, ἠλεκτρονικὲς συναλλαγές κ.λπ.) ὡς τὴ χρήση ὑλικῶν καὶ τεχνημάτων στὴν ἀμεσότητα τῆς καθημερινότητας. Ἡ ἐργασία στὸν προσωπικὸ ὑπολογιστὴ, ἡ χρήση τοῦ διαδικτύου, οἱ ἐπιλογές ὑφασμάτων καὶ ἔνδυσης, ὅπως καὶ οἱ διαιτητικὲς ἐπιλογές, ἡ παρουσίαση τοῦ ἑαυτοῦ στὰ κοινωνικὰ δίκτυα, ἡ ἀποθήκευση προσωπικῶν δεδομένων σὲ “τεχνολογίες σύννεφο” καὶ τόσες ἄλλες καθημερινὲς πρακτικὲς ποὺ συνδέονται μὲ τὴν παγκόσμια σφαῖρα ἔχουν γίνεи ἀναπόσπαστο κομμάτι τῆς σύγχρονης καθημερινότητας. Ἡ τσάντα, τὰ παπούτσια, τὸ χαρτί, τὸ ρολοῖ, τὰ βιβλία καὶ οἱ πληροφορίες ποὺ μεταφέρουν οἱ ἄνθρωποι σήμερα ἐλάχιστα μαρτυροῦν γιὰ τὴν ἰδιαιτερότητα τῆς ὑπαγωγῆς τους. Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος εἶναι ἓνα ὄν ποὺ διαλέγεται στὸν τόπο του καὶ στὸν κάθε φορὰ χωρὸς του μὲ τὴν οἰκουμένη, χρησιμοποιεῖ τὰ ὑλικά, τὰ ἐπιτεύγματα καὶ τὰ τεχνήματα τοῦ πλανήτη ὡσὰν νὰ τὰ βρίσκει στὰ ὅρια τῆς τοπικῆς του κοινωνίας, προβληματίζεται κατὰ πόσο θὰ ἐπηρεάσουν τὸ προσωπικὸ του βιοτικὸ ἐπίπεδο οἱ ἀψιμαχίες στὶς πετρελαιοφόρες χώρες στὴν ἄλλη γωνία τῆς γῆς. Ἐὰν ἐστιάσουμε τὸ ἐνδιαφέρον μας στὸν σύγχρονο τρόπο ζωῆς, θὰ λέγαμε ὅτι οἱ ἄνθρωποι λάμπουν στὸ ἀρχιπέλαγος τῆς παγκοσμιοποίησης, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ἐὰν ἔχουν ἀμεση συνείδηση αὐτῆς τῆς πραγματικότητας ἢ ὄχι, ἐὰν ὀραματίζονται ἢ θαυμάζουν ἓναν τελείως διαφορετικὸ τρόπο ζωῆς¹.

Συνακολούθως, ἡ παγκοσμιοποίηση δὲν εἶναι κάτι ποὺ μπορεῖ νὰ τὸ ἀποφύγει κανεὶς στὸ πεδίο τῶν λόγων καὶ τῶν ἀντιλόγων ἀλλὰ μία κοινωνικὴ πραγματικότητα ποὺ ἀπαιτεῖ βαθιὰ συνειδητοποίηση τῶν ἀλλαγῶν ποὺ συντελοῦνται καὶ βούληση γιὰ ἀναστοχαστικὲς δράσεις. Ὑπὸ τὶς παρούσες συνθήκες μάλιστα αὐτὸ ποὺ ἐπείγει δὲν εἶναι ἡ σκιαμαχία ἐπὶ τῶν ἐννοιολογικῶν προσδιορισμῶν ἀλλὰ ὁ ἐπαναπροσανατολισμὸς τοῦ ἐνδιαφέροντος στὰ οὐσιώδη του

1. Εἶναι βεβαίως ἀντιληπτό ὅτι μία ἀφαιρετικὴ κατηγοριοποίηση δὲν καλύπτει τὸ σύνολο τῆς ἀνθρώπινης κατάστασης οὔτε ἔχει ἰσχύ γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ στὸν ἴδιο βαθμό. Φυσικὰ ὑπάρχουν ἄνθρωποι ἢ ομάδες ἀνθρώπων ποὺ διαβιοῦν μὲ ἓναν διαφορετικὸ τρόπο καὶ μὲ ἄλλες προτεραιότητες. Αὐτὴ ἡ ἐπιλογή ὅμως δὲν ἀποτελεῖ τὸν κανόνα καὶ συνεπῶς μία ἀνάλυση μὲ ἀναφορὰ στὶς παγκόσμιες ἐξελίξεις δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ κάνει χρῆση ἰδεοτύπων καὶ ἀφαιρετικῶν κατηγοριῶν, νὰ παρουσιάζει τάσεις, νὰ διανοίγει προοπτικὲς ἐρευνας χωρὶς ὅμως τὴν ἐπιδίωξη τῆς ἀπολυτοποίησης καὶ τῆς ἀντικειμενοποίησης τῶν ἀναλυτικῶν ἀποφάνσεων.

άνθρωπινου βίου, καθώς σε μία εποχή υπερβάλλοντος καταναλωτισμού περισεύουν τὰ ἐπουσιώδη καὶ ἐλλείπουν τὰ ἀναγκαῖα. Ἡ ἀνάλυση αὐτὴ ὁμως ὀφείλει νὰ περιοριστεῖ στὸ κοινωνικὸ πεδίο ἀφήνοντας σὲ πῶς εἰδικὲς προσεγγίσεις -χωρὶς νὰ τὰ παραβλέπει ἢ νὰ τὰ ὑποτιμᾷ- ἄλλα σχετικὰ ζητήματα.

Σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ λοιπὸν τὶς κοινωνικὲς διαστάσεις τῆς παγκοσμιοποίησης προοιμιακὰ ἐπισημαίνεται ὅτι ὁ βαθμὸς συνειδητοποίησης τῶν μεγάλων κοινωνικῶν ἀλλαγῶν ἀποτελεῖ κεντρικὸ διακύβευμα γιὰ κάθε ἄνθρωπο ἀλλὰ καὶ συλλογικὸ σῶμα. Εἶναι αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ κατανόηση τῶν κοινωνικῶν φαινομένων πού μπορεῖ νὰ ὀδηγήσει σὲ μία σειρὰ ἀπὸ ἀναστοχαστικὲς ἐπιλογὲς δράσης σὲ ἕναν κόσμον στὸν ὁποῖο ἡ ἐπίλυση παγκόσμιων προβλημάτων προϋποθέτει παγκόσμια συνεργασία. Ἡ ἐξόρυξη καὶ ἐμπορικὴ διάθεση τῶν σπάνιων μετάλλων πού εἶναι ἀπαραίτητα γιὰ τὰ τεχνήματα ὑψηλῆς τεχνολογίας, οἱ νέες περιβαλλοντικὲς προκλήσεις², οἱ πρακτικὲς τῆς μονοκαλλιέργειας καὶ ἡ ἐξάντληση τῆς φυσικῆς ποικιλότητας, οἱ πόλεμοι γιὰ τὶς ὀλοένα καὶ αὐξανόμενες ἐνεργειακὲς ἀνάγκες, ἡ συσσώρευση τοῦ πλούτου μὲ τὴν παγίωση τῆς κοινωνικῆς ἀνισότητος, ἡ καταστροφὴ βιοτόπων καὶ ἀνθρώπινων κοινοτήτων μὲ στόχο τὴν αὐξηση τῆς παραγωγῆς, ἡ ἀπαξίωση τῆς ἀνθρώπινης πολιτισμικῆς, γλωσσικῆς, θρησκευτικῆς ἰδιαιτερότητας στὸ βωμὸ τοῦ μηδενιστικοῦ καταναλωτισμοῦ καὶ τῆς ἰσοπεδωτικῆς ὁμοιομορφίας εἶναι μερικὰ ἀπὸ τὰ ζητήματα πού εἰσέρχονται στὸ παγκόσμιο προσκήνιο μὲ ἐμφατικὸ ἂν ὄχι δραματικὸ τρόπο.

β. Χαρακτηριστικὰ καὶ φάσεις ἐμπέδωσης τῆς παγκοσμιοποίησης

Παρ' ὅλο πού συχνὰ ὁ θεολογικὸς λόγος χρησιμοποιεῖ τὸν ὄρο παγκοσμιοποίηση ὡς μία σαφῆ καὶ ἀντικειμενοποιημένη ὡς πρὸς τὴν ἀφαιρετικότητά της ἔννοια, στὴν πραγματικότητα ἡ παγκοσμιοποίηση εἶναι μία διαδικασία ἐν τῷ γενέσθαι, ἕνα πυκνὸ πολιτισμικὸ ρεῦμα πού λαμβάνει διάφορες μορφές, περνᾷ ἀπὸ τὴ μία φάση στὴν ἄλλη καὶ ἐπηρεάζει τὸ σύνολο τοῦ θεσμικοῦ βιοκόσμου ἀλλὰ καὶ τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητος μὲ ποικίλους καὶ κάποτε ἀπρόβλε-

---

2. Βλ. γιὰ παράδειγμα τὸ πρόβλημα μὲ τὰ τοξικὰ ἀπόβλητα τῶν σύγχρονων hi-tech συσκευῶν πού μαζικὰ συγκεντρώνονται σὲ φτωχὲς χῶρες. Ἡ σύμβαση τῆς Βασιλείας θίγει σχετικὰ ζητήματα: Ἀνάκτηση: <http://www.basel.int/TheConvention/Overview/TextoftheConvention/tabid/1275/Default.aspx> (Πρόσβαση 02/12/2015).

πους τρόπους. Ἡ πύκνωση τῆς ἀλληλοσυσχέτισης σὲ παγκόσμιο ἐπίπεδο καὶ ἡ βαθμιαίως αὐξανόμενη συνειδητοποίηση αὐτῆς τῆς κατάστασης ἀποτελοῦν βασικά χαρακτηριστικά τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητος³.

Μὲ τὸν ὄρο παγκοσμιοποίηση ἐννοοῦμε μία πληθώρα διαδικασιῶν ἐνσωμάτωσης στὴν παγκόσμια σφαῖρα ἐπιμέρους, ποικιλότροπων καὶ ἑτεροβαρῶν ἐξελίξεων στὴν κοινωνία, τὴν οἰκονομία, τὸν πολιτισμό, τὴν τεχνολογία κ.ἄ. Ἡ διαδικασία αὐτὴ ἐπιτυγχάνεται χάρις στὴν ἀσταμάτητη κίνηση στὸν χρόνο καὶ στὸν χῶρο ἀνθρώπων, πληροφοριῶν / δεδομένων, ὑλικῶν καὶ ἄλλων ἀγαθῶν, εἰκόνων, ιδεῶν καὶ ἀξιῶν ποὺ χαρακτηρίζεται ἀπὸ ἀμεσότητα, μαζικότητα καὶ πολυσημία. Οἱ ἑταιρικές, οἱ ἰδιωτικές, οἱ ὑπο-πολιτικές προτεραιότητες ἐντάσσονται στὴν εὐρύτερη δυναμικὴ ποὺ κινεῖ τὸν κόσμον σήμερον καὶ στὴν ὁποία κυρίαρχη καὶ σὲ μεγάλο βαθμὸ αὐτονομημένη ἰσχὺ ἔχει ἡ οἰκονομικὴ σφαῖρα. Τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς τῆς πραγματικότητος εἶναι ὄρατὰ στὴν καθημερινὴ ζωὴ. Στὰ θετικὰ ἀποτελέσματα τῶν παραπάνω διαδικασιῶν ἀνήκουν ὅπωςδήποτε ἡ ἐνισχυμένη συνείδηση τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου γιὰ τὸ βαθμὸ σύνδεσης τῆς προσωπικῆς/τοπικῆς μὲ τὴν παγκόσμια πραγματικότητα, ὁ δυναμικὸς χαρακτήρας τῆς τεχνολογίας στὴν ὑπηρεσία τῆς ἀνθρωπότητος, ἡ ἀνάπτυξη καὶ διευκόλυνση τῆς ἐπικοινωνίας καὶ ἄλλα πολλά. Στὰ ἀρνητικὰ εἶναι κυρίως ἡ δυναμικὴ ροπὴ ἀντικειμενοποίησης καὶ ἐμπορευματοποίησης ποὺ διαπερνᾷ τὸ σύνολο τοῦ παρόντος πολιτισμικοῦ παραδείγματος καὶ ποὺ ἐλκύει καὶ ἀναλώνει περιοχὰς τοῦ ἀνθρώπινου βίου ποὺ δὲν ἀνήκουν στὴν οἰκονομικὴ σφαῖρα. Ἔτσι ὁ πολιτισμὸς μπορεῖ νὰ θεωρεῖται ὡς ἐμπορικὸ ἀγαθὸ πρὸς κατανάλωση, τὸ ἴδιο καὶ οἱ ἀξίες, οἱ ιδέες καὶ τὰ σύμβολα τὰ ὁποῖα προβάλλονται ὡς εὐπώλητα ἀγαθὰ καὶ ὄχι ὡς πυρῆνες ὁραμάτων γιὰ τὸ μέλλον τῆς ἀνθρωπότητος. Αὐτὸ μπορεῖ νὰ ἐπεκταθεῖ ἀκόμη καὶ στὸ πεδίο τῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων. Δὲν εἶναι τυχαία ἄλλωστε ἡ ἀνάδυση θεωριῶν καὶ ἀναλύσεων γιὰ ἓνα παγκόσμιο φόρουμ ἢ μάρκετ θρησκευτῶν, οἱ ὁποῖες βρῆκαν καταρχὴν πρόσφορο ἔδαφος στὴν ἀμερικανικὴ πραγματικότητα.

Σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν παγκοσμιοποίηση οἱ ἀναλύσεις ἐντοπίζουν ἀσυνέχειες καὶ διαφορετικὰ φάσεις ἐξέλιξης⁴. Θὰ μπορούσε συνεπῶς κανεὶς νὰ προσεγγίσει τὰ διάφορα φαινόμενα ποὺ συγκροτοῦν τὸν περιεκτικὸ αὐτὸν ὄρο μέσα

3. ROBERTSON R., *Globalization: Social Theory and Global Culture*, Thousand Oaks: Sage, 1992, σελ. 8.

4. Βλ. καὶ: ΠΕΤΡΟΥ ΙΩ., *Κοινωνικὴ Θεωρία καὶ σύγχρονος πολιτισμὸς*, Θεσσαλονίκη: Μπαρμπουνάκης, 2013.

ἀπὸ μία ἀδρή κατηγοριοποίηση τριῶν φάσεων ἐμπέδωσης. Στὴν πρώτη φάση τῆς παγκοσμιοποίησης συντελέστηκαν ὅλες ἐκεῖνες οἱ ἀλλαγές ποὺ ἐπέτρεψαν τὴν πανανθρώπινη συνειδητοποίηση ὅτι βαθμιαίως τὰ ἐπιμέρους καὶ τοπικά ὑποσυστήματα ἀποκτοῦν μία ἀναφορὰ ὑπέρ-τοπική καὶ ὑπέρ-ἐθνική⁵. Ἔτσι, ἡ ἀνάπτυξη τῶν ἐμπορικῶν ὁδῶν καὶ ἡ δυνατότητα γιὰ πολὺ πιὸ γρήγορη καὶ πιὸ μαζικὴ μεταφορὰ καὶ διακίνηση ἀγαθῶν, ἰδεῶν καὶ ἀνθρώπων δημιούργησε νέα δεδομένα. Σὲ αὐτὴν τὴν πρώιμη φάση ἡ γνώση τοῦ ἑτερότροπου ἄλλου διαμορφωνόταν μέσα ἀπὸ τὶς διηγήσεις τῶν ἐμπόρων καὶ ταξιδιωτῶν, τῶν ἐπαναπατρισθέντων, τῶν τολμηρῶν ἐπιστημόνων ποὺ περιέγραφαν τὴν ἐμπειρία τους στὰ συγγράμματά τους. Πρόκειται προφανῶς γιὰ μία κατὰ βάση διαμεσολαβημένη γνώση ἢ ὁποία εὐνοοῦσε καὶ τὴ διαμόρφωση μίας σχετικὰ συλλογικῆς ἀντίδρασης τῶν ἀνθρώπων στὴ βάση τῆς διαλεκτικῆς κατηγοριοποίησης “οἰκεῖο-ἀνοῖκειο”. Κατὰ τὴ δευτέρη φάση τῆς παγκοσμιοποίησης ἡ διακίνηση ἀνθρώπων (ethnoscapes), πληροφοριῶν, εἰκόνων καὶ προϊόντων τῶν ΜΜΕ (mediascapes), τεχνολογικῶν καὶ ἐπικοινωνιακῶν δεδομένων (technoscapes), κεφαλαίων καὶ χρηματοπιστωτικῶν προϊόντων (financescapes) καὶ ἰδεολογιῶν, ἀξιακῶν ἀρχῶν καὶ θεωρήσεων (“ideoscapes”)⁶ ἀποκτᾶ παγκόσμιες διαστάσεις ὡς πρὸς τὴ μαζικότητα καὶ τὴ γεωπολιτικὴ τῆς ἀναφορὰ. Ἡ ἐπικοινωνία μὲ τὸ «ἑτερότροπο ἄλλο» γίνεται πλέον στὸ πλαίσιο τῆς τοπικῆς κοινότητας, καθὼς μετανάστες ἔρχονται καὶ ἐγκαθίστανται μαζὶ μὲ τὴν οἰκογένειά τους, τὰ ἔθιμα, τὸν πολιτισμὸ καὶ τὰ ἱερά τους. Στὴν τρίτη φάση τὸ ξενικὸ γίνεται μέρος τῆς καθημερινῆς ἀλληλεπίδρασης καθὼς οἱ εἰκόνες τῆς τηλεόρασης καὶ τοῦ διαδικτύου πλημμυρίζουν τὸ καθιστικὸ τοῦ σύγχρονου νοικοκυριοῦ, ἐνῶ τὰ ταξίδια καὶ οἱ ἐπικοινωνίες ἐκμηδενίζουν σὲ καθημερινὴ καὶ προσωπικὴ βάση τὶς ἀποστάσεις. Γιὰ πρώτη φορὰ στὴν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητας ὁ χῶρος μπορεῖ νὰ ἀποκοπεῖ ἀπὸ τὸν χρόνο, ἢ ἐπικοινωνία στὸ διαδίκτυο μπορεῖ νὰ γίνῃ σὲ διαφορετικὸ “ἔδω” καὶ “τόρα”. Ἡ ἐξατομίκευση τῆς ἐμπειρίας αὐτῆς εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ βασικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς “Ὑστερης Νεωτερικότητας.

Ἡ ραγδαία ἐξάπλωση σὲ παγκόσμιο ἐπίπεδο ρηχῶν καὶ μονοπολιτισμικῶν προτύπων κατανάλωσης σὲ βάρος τῆς πολιτισμικῆς ποικιλοτροπίας, τῆς οἰκο-

---

5. Στὴ συνειδητοποίηση τῶν ἀλλαγῶν ἀπὸ τὸν σύγχρονο ἄνθρωπο ἐπιμένει ἰδιαίτερα ὁ A. Giddens. Βλ.: GIDDENS A., *The Consequences of Modernity*, Cambridge: Polity Press, 1990, σελ. 64.

6. APPADURAI A., *Modernity at Large*, Minneapolis: Univ. of Minnesota Press, 1996, σελ. 33-36.

νομικῆς σταθερότητας καὶ τῆς βιωσιμότητος τῶν τοπικῶν κοινωνιῶν καὶ οἰκονομικῶν πυροδότησε μία δριμεῖα κριτικὴ στὸ πεδίο τῶν κοινωνικῶν καὶ ἀνθρωπιστικῶν ἐπιστημῶν. Στὸ πλαίσιο αὐτὸ σὲ ἄλλες περιπτώσεις γίνεται λόγος γιὰ τὴν παγκοσμιοποίηση τοῦ τίποτα, σὲ ἄλλες γιὰ ἀσύμμετρη διακύβευση μεταξὺ φτωχῶν καὶ πλουσίων, καὶ σὲ ἄλλες γιὰ τὴν ἀπίσχυανση τῆς πολιτικῆς δυνάμεως τοῦ κράτους καὶ τῶν συλλογικότητων ἔναντι τῶν σημερινῶν προκλήσεων, κ.λπ.⁷ Τὸ βασικὸ πάντως ἠθικὸ πρόβλημα σὲ ἓναν παγκοσμιοποιημένο κόσμον εἶναι ριζωμένο, ὅπως σωστά τὸ ἐπισημαίνει ὁ Z. Bauman, «στὸ ἀβυσσαλέο χάσμα ποὺ ἐνυπάρχει μεταξὺ τῶν δεινῶν ποὺ ἀντιλαμβάνομαστε καὶ τῆς ἱκανότητάς μας νὰ βοηθήσουμε τοὺς πάσχοντες»⁸. Αὐτὸ τὸ θεμελιῶδες πρόβλημα δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ἀποτελεῖ μία καθαρὴ πρόκληση γιὰ τὸν εὐαγγελικὸ λόγον στὸν σύγχρονον κόσμον.

γ. Ἡ Ἐκκλησία στὸν σύγχρονον κόσμον

Τὸ ἔτος σύγκλισης τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου ἀποτελεῖ ἓνα ὁρόσημον γιὰ τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησιολογία καὶ γιὰ τὴν πορεία τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας στὸν σύγχρονον κόσμον. Ἀποτελεῖ ἓναν σταθμὸ σὲ μία πραγματικὰ μεγάλη διαδρομὴ, τὶς ἀφετηρίες τῆς ὁποίας συνήθως ἐντοπίζουμε στὶς Πατριαρχικὲς Ἐγκυκλίους τῶν ἀρχῶν τοῦ 20οῦ αἰῶνα (1902, 1904, 1920)⁹ καὶ τὴ σχετικὴ δυναμικὴ ποὺ ἀναπτύχθηκε γύρω ἀπὸ αὐτὲς μὲ ἀπαντητικὲς ἐπιστολὲς ἀλλὰ καὶ ἀνάπτυξη θεολογικοῦ λόγου στὶς κατὰ τόπους Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες. Μέσα σὲ αὐτὸ τὸ διάστημα δημιουργήθηκε ἓνα θεσμικὸ πλαίσιο, στὸ ὁποῖο ἡ δυναμικὴ τοῦ θεολογικοῦ λόγου συγκροτήθηκε σὲ μία τυπικὴ λειτουργία ὀργανισμοῦ ἐκ τοῦ ὁποίου προέκυψε ἓνα σῶμα κειμένων, ποὺ ἀποτελεῖ τὴ βάση τῶν ἐργασιῶν τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου. Ἀπὸ τὴ σύνολη τυπικὴ λειτουργία καὶ ὀργάνωση τῶν διορθόδοξων συναντήσεων ποὺ περιλαμβάνουν τὶς Πανορθόδοξες Διασκέψεις τῆς Ρόδου τὸ 1961, τὸ 1963, τὸ 1964 καὶ τοῦ Σαμπεζῦ τὸ

7. Βλ. ἐνδεικτικὰ: RITZER G., *The Globalization of Nothing 2*, London: Sage, 2007; SASSEN S., *Losing Control? Sovereignty in an Age of Globalization*, New York: Columbia University Press, 1996.

8. BAUMAN Z., “Whatever happened to compassion?”, στό: Demos Collection, *The Moral Universe*, London: Demos, 2001. 16/2001, σελ. 1-6 [ἔδω σελ. 2].

9. Βλ. σχετικὰ: ΜΕΓ. ΠΡΩΤ. ΤΣΕΤΣΗ Γ., (ἐπ.), *Οἰκουμενικὸς Θρόνος καὶ Οἰκουμένη-Ἐπίσημα Πατριαρχικά Κείμενα*, Κατερίνη: Τέρτιος, 1989.

1968, τις συναντήσεις της Διορθόδοξου Προπαρασκευαστικής Έπιτροπής που έλαβαν χώρα στο Σαμπεζύ το 1971, 1986, 1990, 1993 και τέλος των Προσυνοδικών Πανορθόδοξων Διασκέψεων στο Σαμπεζύ το 1976, το 1982, το 1986, το 2009 και το 2015 ή ανάλυση που ακολουθεί θα στηριχθεί κυρίως στο κείμενο που αναφέρεται στην αποστολή της Όρθόδοξης Εκκλησίας στον σύγχρονο κόσμο (Γ' έως και Ε' Προσυνοδική Πανορθόδοξος Διάσκεψις).

Έχει όρθως υπογραμμιστεί ότι η πορεία προς την Αγία και Μεγάλη Σύνοδο δεν είναι για την Όρθόδοξη Εκκλησία μόνο μία αναζήτηση της «συγκλίνοιας κατανόησης» επί διαφόρων επίμερους θεμάτων στη βάση της κοινής παράδοσης αλλά και μία πορεία που «αναδεικνύει συγχρόνως και την βαθύτεραν συνοδικήν αυτόσυνειδησίαν της Όρθοδοξίας»¹⁰. Το βαθμιαίο ενδιαφέρον των Όρθόδοξων Εκκλησιών για μία συλλογική έκφραση έναντι των ζητημάτων που αναδύονται στον σύγχρονο κόσμο φαίνεται από τα διάφορα κείμενα, μηνύματα και κοινά ανακοινωθέντα που ήρθαν στο φως τις τελευταίες δεκαετίες και από τις αντίστοιχες εκδόσεις μελετών που παρουσιάζουν σε ένα σώμα την αναπτυσσόμενη προοπτική¹¹. Κατά αντιστοιχία τις τελευταίες δεκαετίες εκφράστηκε πολύ έντονα και το ενδιαφέρον του ακαδημαϊκού λόγου για τα ζητήματα της δικαιοσύνης, της ειρήνης και της κοινωνικής φροντίδας¹².

10. ΜΗΤΡ. ΕΛΒΕΤΙΑΣ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, *Πρός την Αγίαν και Μεγάλην Σύνοδο. Προβλήματα και Προοπτικά*, Άθηναι: Έκκλησιαστικόν Έπιστημονικόν και Μορφωτικόν Ίδρυμα Ίω. και Έρ. Γρηγοριάδου, Άθηναι 1990, σελ. 111.

11. LIMOURIS G., [Mitr. of Sassima] (ed.), *Justice, Peace and Integrity of Creation. Insights from Orthodoxy*, Geneva: WCC Pub 1990; LIMOURIS G., [Mitr. of Sassima] (ed.), *Orthodox Visions of Ecumenism: Statements, Messages and Reports of the Ecumenical Movement 1902-1992*, Geneva: WCC Pub., 1994; Rev. MEIMARIS TH., *The Holy and Great Council of the Orthodox Church & the Ecumenical Movement*, Thessaloniki: Stamoulis, 2013; V. Ionita (R. Rus transl.), *Towards the Holy and Great Synod of the Orthodox Church*, Basel: F. Reinhardt Verlag, 2014.

12. Έλάχιστα έργα από την ελληνόγλωσσα παραγωγή του θεολογικού λόγου θα μπορούσε να παρουσιάσει κανείς στον περιορισμένο χώρο ενός άρθρου. Μία εκ προοιμίου έλλειμματική λοιπόν σταχυολόγηση περιλαμβάνει: ΠΕΤΡΟΥ ΙΩ., *Θεολογία και Κοινωνική δυναμική*, Θεσσαλονίκη 1993; ΠΕΤΡΟΥ ΙΩ., *Κοινωνική Δικαιοσύνη*, Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής, 1992; ΜΑΤΣΟΥΚΑ Ν., «Ο Χριστός και τα κοινωνικά προβλήματα της εποχής του», στο π.: *Έκκλησιαστικός Κήρυκας Α'* (1989), σελ. 112-120; ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗ Π., *Χάρις - Κοινωνία - Διακονία. Ο Κοινωνικός Χαρακτήρας του Παύλειου Προγράμματος της Λογείας*, Θεσσαλονίκη 1985; ΓΙΟΥΛΤΣΗ Β., «Πείνα και δίψα δικαιοσύνης», στο π.: *Έκκλησιαστικός Κήρυκας Δ'* (1992), σελ. 29-41; ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Μ., *Άμωσ, ό προφήτης της δικαιοσύνης*, Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής, 1999; ΤΣΙΡΩ-

“Όταν επιχειρεί κανείς να προσεγγίσει την «ἀποστολή της Ἐκκλησίας στον σύγχρονο κόσμο», ὅπως ἐγγράφεται τὸ σχετικὸ θέμα τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου ἀναφέρεται καταρχὴν στὴν ἀναγκαιότητα ἐνδυνάμωσης τῶν χριστιανικῶν προσπαθειῶν γιὰ τὴν πραγμάτωση κάθε καλοῦ ἔργου. Κατὰ τὸν Παῦλειο λόγο εἶναι ὁ πόθος τῆς ἀξίωσης ἀπὸ τὸν Θεό «...ἐν παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ εἰς τὸ ποιῆσαι τὸ θέλημα αὐτοῦ...» (Ἐβρ. 13:21) ποὺ καρποφορεῖ τὴν καθημερινὴ δράση τῶν χριστιανῶν.

Ἀπὸ τὴν προοπτικὴ μίας θεολογικο-κοινωνικῆς προσέγγισης ἢ συμβολῆς τῆς Ἐκκλησίας στὸν κόσμο συγκροτεῖται στὴ βιοσφαῖρα τῶν χριστιανικῶν κοινοτήτων μέσα ἀπὸ τὴν ἀδιάσπαστη ἀλληλοσυσχέτιση τῆς λειτουργικῆς ζωῆς, τῆς κοινωνίας, τῆς μαρτυρίας καὶ τῆς διακονίας¹³. Ὁ λόγος, τὸ ἔργο καὶ τὸ παράδειγμα σὲ μίᾳ συνεχῆ ἀλληλεπίδραση ἀποτελοῦν ἐκεῖνα τὰ ἀπαραίτητα στοιχεῖα δράσης μέσα στὸν κόσμο, τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ ἀποτελοῦν μίᾳ ἀναφορὰ ἀγιότητας. Μὲ ἄλλα λόγια, ὅταν ἡ Ἐκκλησία συμβάλλει στὴν ἀκεραιότητα τοῦ κόσμου μαρτυρεῖ τὴ δύναμη, τὴν ἀγάπη, τὴν τρυφερότητα, τὴ φροντίδα τῆς Θεῆας Πρόνοιας γιὰ τὸν σύμπαντα κόσμο.

Οἱ ὅροι βέβαια τῆς συμβολῆς αὐτῆς τίθενται αὐτοδικαίως σὲ κάθε ἱστορικὸ πλαίσιο, σὲ κάθε χωρο-χρονικὴ συνάφεια, καθὼς οἱ χριστιανοὶ καλοῦνται νὰ δράσουν μέσα στὸν κόσμο τους ἔχοντας ταυτόχρονα τὴν ἐσχατολογικὴ προοπτικὴ στὸν ὀρίζοντα δράσης τους. Ὑπὸ αὐτὸ τὸ πρῖσμα ἡ Ἁγία καὶ Μεγάλη Σύνοδος συγκαλεῖται στὸ πλαίσιο ἑνὸς κόσμου ἀλληλένδεδου καὶ ἀλληλεξαρτώμενου, στὸν ὁποῖο συντελοῦνται ραγδαῖες ἀλλαγές καὶ ζυμώσεις παγκόσμιων διαστάσεων.

ΝΗ Χ. Ν., *Παγκοσμιοποίηση καὶ τοπικὲς κοινότητες. Συμβολὴ στὴν κοινωνικὴ ἠθικὴ καὶ τὸ κοινωνικὸ ἔργο*, Θεσσαλονίκη: Βάνιας, 2007; Πρωτ. ΚΑΛΛΙΑΚΜΑΝΗ Β., *Ἐθελοντισμὸς καὶ Κοινωνικὴ Εὐθύνη*, Θεσσαλονίκη: Μυγδονία, 2002; ΣΤΑΜΟΥΛΗ Χ., *Ὡσπερ ξένος καὶ ἀλήτης*, Ἀθήνα: Ἀκρίτας, 2010; ΤΣΟΜΠΑΝΙΔΗ Σ., *Ἐκκλησιολογία καὶ Παγκοσμιοποίηση*, Θεσσαλονίκη: Πουρναράς, 2008; ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Θ., *Κοινωνικὴ δικαιοσύνη καὶ θεολογία. Μία προκήρυξη*, Ἀθήνα: Ἀκρίτας, 2001; Π. ΘΕΡΜΟΥ Β., *Οἱ δικοί μου οἱ ξένοι*, Ἀθήνα: Ἐν πλῶ, 2005; ΚΩΝΣΤΑΝΤΕΛΟΥ Δ., *Πενία, Κοινωνία καὶ Φιλανθρωπία στὸν Μεταγενέστερο Μεσαιωνικὸ Ἑλληνικὸ Κόσμο*, Θεσσαλονίκη: Βάνιας, 1994; κ.ά.

13. Βλ. σχετικὰ: An Orthodox Approach to Diaconia. Report from the Work Groups of an Inter-Orthodox Consultation, in: LIMOURIS G., [Mitr. of Sassima] (ed.), *Orthodox Visions of Ecumenism*, ὁ.π., σελ. 70-73; *The New Valamo Consultation. The Ecumenical Nature of the Orthodox Witness*, Geneva 1978; ΤΣΑΝΑΝΑ Γ., *Ἐπιτάδα- Διακονία καὶ Σωτηρία*, Θεσσαλονίκη 1975, σελ. 31; ΒΡΙΑ Ι., “The Liturgy after the Liturgy”, στό: G. LIMOURIS, [Mitr. of Sassima] (ed.), ὁ.π., σελ. 216-220 καὶ ἄλλα πολλὰ.

Σε πολλές περιπτώσεις πάντως ο θεολογικός λόγος των Ὁρθόδοξων αλλά και των υπόλοιπων χριστιανικών ἐκκλησιῶν δὲν ἀντιμετώπισε τίς κοινωνικές ἀλλαγές πού ἐπέφερε ἡ Παγκοσμιοποίηση ὡς στοιχεῖα τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητας παρὰ μᾶλλον ὡς ιδεολογικές προβολές στίς ὁποῖες καί ἀντιπαραβλήθηκαν οἱ ἀρχές καί οἱ ἀξίες τῶν ὀρθόδοξων κοινοτήτων. Διαπιστωμένη εἶναι ἡ προσπάθεια νά βρεθεῖ κάποιος ὅρος πού νά ἀποδίδει τήν οἰκουμενικότητα τῆς Ἐκκλησίας ἀλλά νά μὴν συγχέεται μὲ τὴν σφαῖρα τῆς παγκοσμιοποίησης στὴν κοινωνία.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἐπιχειρήθηκε νά διακριθεῖ ἡ οἰκουμενικὴ προοπτικὴ τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὴν Παγκοσμιοποίηση ὡς ἓνα πεδίο ἀνάπτυξης τῆς ἐνότη-
τας, τὸ ὁποῖο μάλιστα ἀποτελεῖ ἓνα ἀντίβαρο, ἀντιστάθμισμα ἢ καί ἀντί-παρά-
δειγμα τῆς οἰκονομικῆς - πολιτισμικῆς παγκοσμιοποίησης. Οἱ ἐξελίξεις πάντως ἦταν ραγδαίες καί συντελέστηκαν σὲ ἓνα ἐντελῶς διαφορετικὸ ἐπίπεδο κοινο-
νικῆς λειτουργικότητας, σὲ σημεῖο μάλιστα πού κανεὶς πιά νά μὴν δύναται ἢ νά
θέλει νά συσχετίσει τὴν παγκοσμιοποίηση μὲ ὅποια ἄλλη πρόταση οἰκουμενι-
κότητας. Ἡ αὐτονόμηση τῆς οἰκονομικῆς ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ σφαῖρα καί ἡ
ἐμπέδωση τῶν λειτουργιῶν τῆς προχώρησε σχεδὸν ἀνεξάρτητα ἀπὸ τίς ἔννοι-
ες, τίς προτεραιότητες καί τὴν ἐπιχειρηματολογία ἄλλων ἐπιτελεστικῶν λει-
τουργιῶν. Τελικῶς, στὸ πλαίσιο τῆς οἰκονομικῆς σφαίρας δημιουργήθηκε ἓνα
τόσο ἰσχυρὸ πλαίσιο αὐτοαναφορᾶς ὥστε τὸ πρόβλημα δὲν εἶναι πλέον πῶς θὰ
ὀνομασθεῖ τὸ μοντέλο αὐτό, ἀλλὰ πῶς θὰ τὸ διαχειριστεῖ ἡ ἀνθρωπότητα σὲ πα-
γκόσμιο ἐπίπεδο.

Παρ' ὅλη ὅμως τὴν ἀποσχιστικὴ αὐτονόμηση τῆς οἰκονομίας ὁ θεολογικός
λόγος ἐπηρεάστηκε σημαντικὰ ἀπὸ μία βαθμιαία “ἠθικοποίηση” τῆς Παγκο-
σμιοποίησης ὡς ὅρου. Ἡ διαδικασία αὐτὴ συντελέστηκε μὲ τὴν μετατόπιση ἀπὸ
τὴν κατανόηση καί ἐρμηνεῖα τῶν κοινωνικῶν φαινομένων στὴν ἠθικὴ ἀνάλυση
τῶν ὅρων πού τὴ συνοδεύουν. Τὸ γεγονός αὐτὸ ἔδωσε βέβαια μεγάλη ὄθηση
στὴν παρουσίαση τῶν οἰκουμενικῶν διαστάσεων τῆς ὀρθόδοξης πνευματικότη-
τας, ταυτόχρονα ὅμως περιόρισε ἐὰν δὲν ἐλαχιστοποίησε τὴν προσπάθεια κα-
τανόησης τῶν ἐπιτελεστικῶν τρόπων τοῦ κοινωνικοῦ γεγονότος στὸ παρόν. Ἡ
ἔλλειψη αὐτὴ ἐξακολουθεῖ νά βρίσκεται στὸν πυρῆνα τοῦ ἐρωτήματος γιὰ τὸν
ρόλο τῆς ἐκκλησίας στὸν σύγχρονο κόσμο, καθὼς οἱ χριστιανοὶ εἶναι ἀναγκαῖο
καί νά ὀρίσουν τὸν ρόλο τοὺς ἐνεργὰ ἀλλὰ καί νά κατανοήσουν τὸν κόσμο μέ-
σα στὸν ὁποῖο δραστηριοποιοῦνται.

Ἡ διπλὴ αὐτὴ προσπάθεια δὲν μπορεῖ παρὰ νά ἐδράζεται στὴν ἀντίληψη
τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητας μὲ τοὺς ὅρους πού τὴν συγκροτοῦν. Αὐτὴ

είναι άναμφίβολα μία ιδιαίτερη πρόκληση, καθώς σε αντίθεση με την παραδοσιακή κοινωνία που χαρακτηριζόταν από τη σχετικά στατική και ύπερδομημένη συγκρότηση με τις σαφείς νοηματοδοτήσεις των κοινωνικών ρόλων, ο σύγχρονος κόσμος φαίνεται να είναι περισσότερο μία πραγματικότητα διαρκώς μεταβαλλόμενη, άσταθής, άπρόβλεπτη, πλουραλιστική και σχεδόν ρευστή¹⁴.

Ζοῦμε πραγματικά σε έναν κόσμο συνδεδεμένο, άλληλένδετο, άλληλεπιδρώντα, σε έναν κόσμο όπου επιτελείται ή έμπέδωση μίας παγκόσμιας διασύνδεσης στο θεσμικό, τεχνολογικό, κοινωνικό, οικονομικό επίπεδο. Ὑπό αυτήν τη διευκρίνηση τὸ προκείμενο είναι πλέον να κατανοηθεί ὁ κόσμος και να δοθεί ἡ μαρτυρία τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας χωρίς άνασφάλεια για τὴ διαφορετικότητα τοῦ θεολογικοῦ λόγου τῆς. Ἡ διαφορετικότητα αὐτὴ ὑπάρχει και εκφράζεται στὸν σύγχρονο κόσμο (ὅπως και σε κάθε ἄλλη ἐποχή) και ὄχι σε κάποια ιδεοτυπική περιγραφή, ἢ οἰκουμενικότητα τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου ἀπευθύνεται στὸν ἄνθρωπο που ζεῖ στὸν κόσμο και ὄχι σε κάποια ἀφαιρετική περιγραφή τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξης και οἱ Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες ὑποστασιοποιούν θεσμικά τὴ λειτουργία τους στὶς δομές τοῦ κόσμου τοῦ ἰδίου καιροῦ και ὄχι σε κάποιο ἄλλο κόσμο ἀπὸ τὸν ὁποῖο οἱ χριστιανοὶ ἀντικρίζουν ὡς ἔξωτερικοὶ παρατηρητὲς τὴν παγκοσμιοποίηση¹⁵. Ἡ παγκοσμιοποίηση λοιπὸν μπορεῖ να χρησιμοποιεῖται ὡς ὄρος στὸ πλαίσιο τοῦ θεολογικοῦ λόγου περιγραφικά και ὄχι κανονιστικά για να δηλώσει τὴν κατάσταση τοῦ σύγχρονου κόσμου χωρίς τὸν κίνδυνο τῆς συγχύσεως ἢ τῆς ὑπαναχωρήσεως ἀπὸ τὴ θεολογικὴ ἀκραιότητα στὸ βαθμὸ που ἀπορρίπτεται ἢ ἐκχυδαῖσμένη ἐκφραση τοῦ οικονομικο-πολιτικοῦ μονισμοῦ και τῶν πρακτικῶν του.

Σε κάθε περίπτωση, ἡ φοβικὴ στάση δὲν προσιδιάζει στὸ Εὐαγγελικὸ βίωμα και δὲν προσφέρει τίποτα στὴν πιστεύουσα κοινότητα¹⁶. Ἡ ὑπέρβαση τῶν

14. Βλ. σχετικά: ΤΣΙΡΩΝΗ Χ. Ν., *Κοινωνικὸς ἀποκλεισμός και ἐκπαίδευση στὴν Ὑστερη Νεωτερικότητα*, Θεσσαλονίκη: Βάνιας, 2003.

15. «Σε παλαιότερες ἐποχές πολλοὶ ἀπὸ ἐμᾶς παρακολουθούσαμε τὶς παγκόσμιες ἐξελίξεις ὡς “παρατηρητὲς”. Με τὶς διασυνδέσεις ὅμως που ἐπιφέρει ἡ συντελούμενη παγκοσμιοποίηση βρισκόμαστε πλέον και ἐμεῖς, ἀθλήτα και ἀναπόφευκτα, μέσα στὸ δίκτυο τῶν διαμορφωμένων σχέσεων». Βλ.: Ἀναστασίου, Ἀρχιεπισκόπου Τιράνων και πάσης Ἀλβανίας, «Οἱ θρησκείες και ἡ φτώχεια τοῦ κόσμου», στὸ: *Συνάπαρξη: Εἰρήνη, φύση, φτώχεια, τρομοκρατία, ἀξίες. Θρησκευολογικὴ θεώρηση*, Ἀθήνα: Ἄρμος, 2015, σελ. 105- 126 [ἐδῶ σελ.116].

16. Βλ.: «Τὸ ἀθηντικά χριστιανικὸ εἶναι: Να πιστεῖ κανεὶς ἐκεῖ ὅπου ὅλα φαίνονται χωρίς ἐλπίδα. Διότι στηρίζεται στὴ βεβαιότητα ὅτι τελικά κάποιος ἄλλος ρυθμίζει τὴν ἐξέλιξη τοῦ σύμπαντος, «ὁ ὢν και ὁ ἦν και ὁ ἐρχόμενος, ὁ παντοκράτωρ» (Ἀποκ 1:8)... Να δρᾷ δημιουργικά

ἀρνητικῶν ἐπιγενομένων, ἢ διαμόρφωση ἑνὸς διαφορετικοῦ κόσμου¹⁷, ἢ στήριξη καὶ πνευματικὴ καθοδήγηση τοῦ ἀνθρώπου στὸν σύγχρονο κόσμο ὁπωσδήποτε ἀπαιτεῖ τὴν κατανόηση τοῦ σύγχρονου κόσμου καὶ τὴ συμπερίληψή του στὸν θεολογικὸ λόγο, ὅπως ἀπαιτεῖ καὶ τὴν πνευματικὴ καθοδήγηση, τὴν ποιμαντικὴ μέριμνα καὶ τὴ διακονικὴ προσφορά. Ὑπὸ τὸ φῶς αὐτῆς τῆς παρατήρησης ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ἀπὸ τὴν περίοδο περίπου τῆς ὁμιλίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. Βαρθολομαίου στὸ Νταβός (1999) σηματοδοτεῖται μία προσπάθεια ἀναφορᾶς τοῦ ὀρθόδοξου λόγου στὴ σύγχρονη πραγματικότητα μὲ διάθεση ἀποτίμησης τῶν κοινωνικῶν ἀλλαγῶν ἀλλὰ καὶ μὲ ταυτόχρονη διασφάλιση τῆς θεολογικῆς μήτρας¹⁸.

Σήμερα, ἔπειτα ἀπὸ τόσες δεκαετίες ζυμώσεων μὲ ἐστίαση σὲ ἐννοιολογικὲς διανυγώσεις καὶ διακρίσεις ἐπὶ τῶν ἀρχῶν εἶναι ἀπαραίτητη ἡ ψύχραιμη καὶ ἀξιόπιστη ἀνάλυση τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητος, ὥστε νὰ διαμορφωθεῖ μία γλῶσσα ποὺ νὰ μπορεῖ νὰ εἶναι φορέας τοῦ μηνύματος πρὸς τὸν ἄνθρωπο μὲ αὐθεντικότητα καὶ μεταδοτικότητα ἀλλὰ καὶ νὰ ἐνσωματώνει τὶς προκλήσεις καὶ τὰ ἐρωτήματα τοῦ κόσμου σήμερα¹⁹. Μὲ αὐτὲς τὶς προϋποθέσεις ἢ πρόσληψη τοῦ οἰκείου ὀρίζοντα νοήματος ἀπὸ τὰ μέλη τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητος ὄχι μόνον δὲν περιορίζει τὴν κοσμοπολιτικὴ προοπτικὴ ἀλλὰ καὶ τὴ στερεώνει.

στὸ τοπικὸ μὲ προοπτικὴ τὸ παγκόσμιο...». ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ, Ἀρχιεπισκόπου Τιράνων καὶ πάσης Ἀλβανίας, *Παγκοσμιότητα καὶ Ὁρθοδοξία*, Νέα Σμύρνη: Ἀκρίτας, 2000, σελ. 268.

17. Ὁ Χριστιανισμὸς δὲν ἐπαγγέλλεται τὴν ἀρνησκοσμία ἀλλὰ τὸν εὐαγγελισμό τοῦ κόσμου καὶ τὴν ἐν Χριστῷ σωτηρίαν του. Βλ. σχετικά: ΣΤΑΜΟΥΛΗ Χρ., *Κάλλος τὸ Ἅγιον*, Ἀθήνα: Ἀκρίτας, 2004, σελ. 59.

18. Βλ. σχετικά: «Ἡ παγκοσμιοποίησις ὡς ἄνοιγμα θυρῶν διὰ τὴν συνεργασίαν τῶν λαῶν μᾶς εὐρίσκει ἀπολύτως συμφόνους καὶ ὑπερθεματιστάς... Ἡ παγκοσμιοποίησις ὁμως ὡς μέσον ὁμοιογενοποίησεως τῆς ἀνθρωπότητος, ἐπηρεασμοῦ τῶν μαζῶν καὶ ἐπικρατήσεως ἑνὸς ἐνιαίου καὶ μοναδικοῦ τρόπου σκέψεως, μᾶς εὐρίσκει ἀντιθέτους» Στὸ: «Ὁμιλία τῆς Ἀ.Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν Συνάντησιν τοῦ Davos (2 Φεβρουαρίου 1999): «Ἠθικὰ διλήμματα τῆς Παγκοσμιοποίησεως», στὸ π.: *Ὁρθοδοξία*, (1999) τ. Α', σελ. 28-32 [ἔδω σελ. 31]. Βλ. ἀκόμη: Anastasios Archbishop of Tirana and all Albania, *Facing the World. Orthodox Christian Essays on Global Concerns*, Geneva: WCC Pub., 2003, σελ. 194-199.

19. Αὐτὸ ἰσχύει ἰδιαίτερος γιὰ τὶς περιπτώσεις ἐκείνων τῶν προβλημάτων ποὺ ὑπάρχουν διαχρονικὰ καὶ ἐμφανίζονται ὀξυμένα στὸ διασυνδεδεμένο στὴν παγκόσμια σφαῖρα παρόν, ὅπως π.χ. ἡ μετανάστευση καὶ ἡ προσφυγία. Δὲν εἶναι τυχαῖο ὅτι ἡ Πατριαρχικὴ Ἀπόδειξις ἐπὶ τοῖς Χριστουγέννοις (2015), τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, τὸ χριστουγεννιάτικο μήνυμα τοῦ Προκαθημένου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (2015) καὶ πολλῶν ἄλλων ἱεραρχῶν στὴν ἐκπομπὴ τοῦ 2015 ἐπικεντρώνονται στὰ προαναφερόμενα ζητήματα.

“Όσοι δὲν εἶναι ἀνασφαλεῖς στὴν τοπικὴ τους πραγματικότητα δὲν θὰ φοβηθοῦν τὴν παγκόσμια προοπτικὴ. “Όσοι ἐμπιστεύονται τὴν δύναμη τῆς ἀναφορᾶς τους μποροῦν νὰ διαλεχθοῦν καταλήγοντας ἄλλοτε στὴ συναίνεση, ἄλλοτε στὴ διάκριση καὶ ἄλλοτε στὴ διαφωνία. Μέσα ἀπὸ αὐτὴν τὴ διαδικασία ὅσο περισσότερο γνωρίζει κανεὶς τὴν ἑτερότητα τῶν ἄλλων τόσο περισσότερο οἰκειοποιεῖται τὴ δική του ὑπαγωγή, ἐφόσον βέβαια ἐπιχειρεῖ νὰ ἀρθρώνει θετικές προτάσεις καὶ ὄχι ἀπλῶς ἀντιρρητικά ἐπιχειρήματα.

Τὶς τελευταῖες δεκαετίες ποικίλες ἀναλύσεις ἔχουν περιγράψει τὶς βασικὲς προκλήσεις πού ἀντιμετωπίζουν οἱ χριστιανικὲς ἐκκλησίες στὸν παγκοσμιοποιημένο κόσμο²⁰. Σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ εἰδικότερα τὴν Ἁγία καὶ Μεγάλὴ Σύνοδο οἱ σχετικὲς μὲ τὴν Παγκοσμιοποίηση θεματικὲς ἔχουν ἐνταχθεῖ μέσα ἀπὸ τὴ μακρὰ διαδικασία ὀργάνωσης τῶν πεδίων ἐργασίας στὸ καταληκτικὸ κείμενο τῆς Γ΄ Πανορθόδοξης Διάσκεψης «Ἡ συμβολὴ τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας εἰς ἐπικράτησιν τῆς εἰρήνης, τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἀδελφοσύνης καὶ τῆς ἀγάπης μεταξὺ τῶν λαῶν, καὶ ἄρσιν τῶν φυλετικῶν καὶ λοιπῶν διακρίσεων». Οἱ βασικοὶ ἄξονες ἀνάπτυξης τοῦ ρόλου τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας στὸν σύγχρονο κόσμο περιγράφονται μέσα ἀπὸ τὴν πρόκληση τῆς συμμετοχῆς στὸν διορθόδοξο διάλογο, τὸν διαπολιτισμικὸ, οἰκουμενικὸ καὶ διαθρησκειακὸ διάλογο ἀλλὰ καὶ στὸν κοινωνικο-πολιτικὸ διάλογο. Ἡ ἀναφορὰ τῶν ζητημάτων αὐτῶν δὲν μπορεῖ βέβαια παρὰ νὰ εἶναι ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος στὴν προσωπικὴ διάσταση τῆς ζωῆς του ἀλλὰ καὶ στὴν κοινωνικὴ ἀναφορὰ του, στὴν τοπικὴ πραγματικότητά του ἀλλὰ καὶ στὴν παγκόσμια πλαίσισή της. Ἡ συμμετοχὴ σὲ ὅλα τὰ πεδία διαλόγου (διορθόδοξος, οἰκουμενικός, κοινωνικός διάλογος) εἶναι μία εὐκαιρία γιὰ διευκρίνιση τῶν διαθέσεων καὶ διερεύνηση τῶν θέσεων ὅλων τῶν συμμετεχόντων²¹, μία ἀφορμὴ αὐτοκριτικῆς ἀλλὰ καὶ ὄξυνσης τῆς αὐτοσυνειδησίας γιὰ τοὺς Ὁρθοδόξους.

20. Μία ἀνασκόπηση τῆς προβληματικῆς αὐτῆς παρουσιάζεται στὸ: ΤΣΙΡΩΝΗ Χ. Ν., «Παγκοσμιοποίηση: ἐννοιολογικὴ ἀμφισημία καὶ κοινωνικὴ ἀμφιταλάντευση. Ἡ Χριστιανικὴ Ἠθικὴ ἔναντι τῶν σύγχρονων κοινωνικῶν προβλημάτων», στὸ: *Ἄνθρωπος καὶ Κοινωνία. Συμβολὴ στὸν διάλογο Θεολογίας καὶ Κοινωνικῆς Θεωρίας*, Θεσσαλονίκη: Βάνιας, 2013, σελ. 47-80.

21. Βλ.: ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ ἌΠ., *Ἐτερόδοξοι καὶ Ὁρθόδοξοι. Κοινωνιογραφικὴ ἔρευνα*, Ἀθήνα: ἐκδ. Γρηγόρη, 2004, σελ. 238. Βλ. ἀκόμη σὲ σύνδεση μὲ τὴν Πανορθόδοξὴ Συνοδικὴ διαδικασία πρὸς τὴν Ἁγία καὶ Μεγάλὴ Σύνοδο: ΤΣΟΜΠΑΝΙΔΗ ΣΤ., «Ἐπὲρ τῆς Οἰκουμένης»: *Μελέτες γιὰ τὴν Οἰκουμενικὴ Κίνηση καὶ τὴν ἀποστολὴ τῆς Ἐκκλησίας στὸ σημερινὸ κόσμο*, Θεσσαλονίκη: Ostracon, 2014, σελ. 162 ἐξ.

i) 'Ο διο-ὀρθόδοξος διάλογος:

Οί ἐνδοορθόδοξες σχέσεις λαμβάνουν πιά χώρα σὲ ἓνα μεταβαλλόμενο πλαίσιο βίωσης τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου. Οἱ δυσκολίες κατὰ τὴ μακρόχρονη διαδικασία τῶν ἐτοιμασιῶν γιὰ τὴν Ἁγία καὶ μεγάλη Σύνοδο καὶ πολὺ περισσότερο τὰ ἀναφαινόμενα προβλήματα κατὰ τὸ τελευταῖο μικρὸ διάστημα πρὶν τὴν πραγματοποίησίν της ὑπογραμμίζουν ἐμφατικὰ μία σειρά ἀπὸ προβλήματα ποὺ ἀντιμετωπίζουν οἱ Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες ἀλλὰ καὶ ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ὡς συλλογικὸ σῶμα στὸ σύγχρονο κόσμο. Τὰ ἐπιμέρους προβλήματα θὰ μπορούσαν μάλιστα νὰ συνοψιστοῦν στὴν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ τὸ ἥττον δυσχέρεια στὴν προσπάθεια μίας πληρέστερης κατανόησης τοῦ σύγχρονου κόσμου μὲ μέτρα ποὺ ἀναφέρονται στὶς παρούσες περιστάσεις καὶ ὄχι στὸ παρελθόν. Ἐπιπρόσθετα, οἱ δυσκολίες ὡς πρὸς τὴν ὀργάνωση τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου καταδεικνύουν καὶ τὴν ἀμφισημία τῶν ἐξελίξεων στὸν κόσμον μας. Οἱ δυνατότητες δικτύωσης, ἐπικοινωνίας καὶ μεταφορᾶς, μετάδοσης πληροφοριῶν καὶ κάθε εἶδους δεδομένων, ἡ ἀμεσότητα καὶ ἡ ταχύτητα, ἡ εὐχέρεια ὑπέρβασης φυσικῶν ἢ συμβολικῶν ὁρίων σήμερα θὰ μπορούσαν νὰ φέρουν τὶς Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες πιὸ κοντὰ ἀπὸ ποτὲ καὶ μεταξύ τους καὶ μὲ ἄλλες θρησκευτικὲς κοινότητες καὶ μὲ τὸν κοινωνικὸν κόσμον. Τὰ σύνορα ὅμως ἐξακολουθοῦν νὰ ὑπάρχουν, τὸ πρόβλημα τοῦ προσδιορισμοῦ τῶν ὁρίων, φυσικῶν καὶ συμβολικῶν, ἐπανερχεται μὲ νέες μορφές. Γιὰ αὐτὸν τὸν λόγο ἔχει ἰδιαίτερη βαρῦτητα ἡ δήλωση στὸ Μήνυμα τῶν Προκαθημένων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, Φανάρι, 12/10/2008 ὅτι: «(§2) ἡ ἀξιοπιστος προβολὴ τοῦ λυτρωτικοῦ αὐτοῦ μηνύματος προϋποθέτει τὴν ὑπέρβαση καὶ τῶν ἐσωτερικῶν ἀντιπαράθεσων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας διὰ τῆς ἐκτονώσεως τῶν ἐθνικιστικῶν, ἐθνοφυλετικῶν ἢ ιδεολογικῶν παροξυσμῶν, διότι μόνον οὕτως ὁ λόγος τῆς Ὁρθοδοξίας θὰ εὔρη τὴν δέουσαν ἀπήχησιν εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον»²².

ii) 'Ο διάλογος μὲ τοὺς ἄλλους

Εἶναι σαφὲς ὅτι ὁ διάλογος μὲ τοὺς ἑτερότροπους ἄλλους ἀποτελεῖ πάντοτε τὴ μεγαλύτερη πρόκληση γιὰ κάθε πιστεύουσα κοινότητα. Εἶναι ἐπίσης σαφὲς

---

22. Μήνυμα τῶν Προκαθημένων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, Φανάρι, 12/10/2008, Ἀνάκτηση: <http://www.ec-patr.org/docdisplay.php?lang=gr&id=995&tla=gr> (Πρόσβαση 02/12/2015).

ὅτι οἱ κοινωνικὲς ἀλλαγὲς ἐπηρεάζουν ἀποφασιστικὰ τὴν πορεία αὐτοῦ τοῦ διαλόγου. Ὅπως περιγράφηκε παραπάνω, στὴν πρόωμη φάση τῆς Παγκοσμιοποίησης οἱ ἄνθρωποι μάθαιναν γιὰ τοὺς ἄλλους μέσα ἀπὸ τὰ κείμενα τῶν ἐπισημων κρατικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀποστολῶν καὶ τῶν τολμηρῶν ταξιδιωτῶν. Τὰ κείμενα αὐτὰ περιέγραφαν τὴν ἑτερότητα μέσα ἀπὸ τὸ πρῶσιμα τῆς ἀποδόμησης ἄλλοτε μὲ πῖο συγκαταβατικὰ ἀποστασιοποιημένο καὶ ἄλλοτε μὲ πῖο πολεμικὸ χαρακτήρα. Ἡ δεῦτερη φάση τῆς παγκοσμιοποίησης (διεῦρυνση - ἐμπέδωση) χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴ μετανάστευση καὶ τὴν ἐπικοινωνία μὲ τὸ διαφορετικὸ. Στὴν τρίτη φάση τῆς Παγκοσμιοποίησης ἡ διαπολιτισμικὴ ἐπικοινωνία εἶναι ἓνα κομμάτι τῆς πραγματικότητας τὸ ὁποῖο δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ ἀποφύγει, καθὼς ἡ ἀδιάρρηκτη κατὰ τὸ παρελθὸν σχέση μεταξὺ χώρου καὶ χρόνου ἔχει μεταλλαχθεῖ σὲ μία καινούργια ἐμπειρία τοῦ κόσμου. Ἀκόμη καὶ ἂν κανεὶς ἐπιλέξει νὰ ἀποφύγει τὴ συσχέτιση μὲ τὸν μετανάστη ἢ τὸν φορέα τῆς διαφορετικῆς ταυτότητας στὴ γειτονία καὶ στὴν εὐρύτερη περιοχὴ του, ἡ ἑτερότητα κατακλύζει τὴν καθημερινότητα τοῦ ἀνθρώπου καὶ μάλιστα μὲ τὸν πῖο ἀνυποψίαστο τρόπο. Ἡ τηλεόραση, τὸ διαδίκτυο, τὰ μέσα ἐπικοινωνίας, τὰ ταξίδια ἐνοποίησαν σὲ μεγάλο βαθμὸ τὸ φάσμα τῆς ἐμπειρίας τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου. Ἡ ἐπιλογή τοῦ διαλόγου γίνεται λοιπὸν σὲ ἓναν κόσμον ποὺ χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν κινητικότητα καὶ τὴ συνάντηση μεταξὺ ἀνθρώπων μὲ διαφορετικὲς ὑπαγωγὲς ταυτότητας.

Μέσα σὲ αὐτὲς τὶς συνθήκες ἡ Σύναξις τῶν Προκαθημένων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν (Φανάριον 09/03/2014), ἐξέδωσε ἓνα μήνυμα ὅπου τονίζεται ὅτι: (§8) «Ζῶμεν ἐντὸς ἐνὸς κόσμου, ὅπου ἡ πολυπολιτισμικὴ καὶ ὁ πλουραλισμὸς συνιστοῦν ἀναπόφευκτον πραγματικότητα... οὐδὲν θέμα τῆς ἐποχῆς μας δύναται νὰ θεωρηθῆ ἢ ἐπιλυθῆ ἄνευ ἀναφορᾶς εἰς τὸ παγκόσμιον, ... οἰαδῆτις πόλωσις μεταξὺ τοπικοῦ καὶ παγκοσμίου καταλήγει εἰς ἀλλοίωσιν τοῦ ὀρθοδόξου φρονήματος. Ὡς ἐκ τούτου, ... Ἐπαναβεβαιουῦμεν τὴν ὑποχρέωσίν μας νὰ διαλεγόμεθα ... μετὰ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων...»²³. Ἡ δήλωση αὕτη βρίσκεται στὴ συνέχεια μίας προσπάθειας νὰ ἐκφραστῆ μὲ πῖο ἐξωστρεφῆ τρόπο ἡ θέληση τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν νὰ συνομιλήσουν μὲ ἄλλους χριστιανούς²⁴ καὶ ὄχι μόνο γιὰ τὰ παγκόσμια προβλήματα.

23. Σύναξις τῶν Προκαθημένων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, Φανάριον 09/03/2014, Ἀνάκτηση: <http://www.ec-patr.org/docdisplay.php?lang=gr&id=1873&tla=gr> (Πρόσβαση 02/12/2015).

24. Εἰδικότερα γιὰ τὸν Οἰκουμενικὸν Διάλογο βλ. ἀπὸ τὴ νεότερη σχετικὰ θεολογικὴ παρα-

Αυτή η διάσταση είχε τονιστεί νωρίτερα στο κείμενο της Γ' Προσυνοδικής Πανορθόδοξης Διάσκεψης, «*Η συμβολή της 'Ορθοδόξου 'Εκκλησίας...*» (I,64: *'Επ' αυτής της βάσεως είναι απαραίτητον να αναπτυχθῇ πρὸς ὅλας τὰς κατευθύνσεις ἡ διαχριστιανικὴ συνεργασία διὰ τὴν προστασίαν τῆς ἀξίας τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου, αὐτονοήτως δὲ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ τῆς εἰρήνης...*). Ὁ τόνος αὐτὸς τοῦ θεολογικοῦ λόγου διατηρήθηκε καὶ στὸ ἀνακοινωθέν στὴ Βηθλεέμ τὸ 2000, ὅπου καὶ ὑπογραμμίστηκε ἡ ἀπόρριψη τῶν διώξεων ἐξαιτίας τῶν πεποιθήσεων, καταδικάστηκε ἡ ἐπιδίωξη τῆς «ἀπορρόφησης» τῶν ἰδιαιτεροτήτων σὲ ἓνα πλαίσιο «μονοπολιτισμικῆς παγκοσμιοποιήσεως» καὶ ἀποδοκιμάστηκαν οἱ πρακτικὲς τῶν συγκρούσεων, τοῦ προσηλυτισμοῦ ἀλλὰ καὶ τῆς μισαλλοδοξίας²⁵. Εἶναι σημαντικό ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ ζητήματα παρουσιάζονται στὴν ἴδια συνάφεια τοῦ κειμένου ὑπογραμμίζοντας ἔτσι καὶ τὴν ἀνάγκη γιὰ εἰρηνικὴ προαίρεση καὶ διάλογο ἀλλὰ καὶ τὴν κατὰ πάντα ἀποστροφὴ τῆς βίαιης ἐπιβολῆς, τῶν ἐθνικιστικῶν ἀνταγωνισμῶν, τῆς δυσανεξίας καὶ τοῦ φανατισμοῦ.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀναδεικνύεται σὲ ἓνα ἀκόμη πεδίο ἡ ἀμφισβησία τῆς Παγκοσμιοποίησης. Οἱ ἐξελίξεις μοιάζουν νὰ κινοῦνται παράλληλα καθὼς ἡ χαλαρότητα τῶν δεσμῶν συνοδεύεται ἀπὸ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ νέο-ἐθνικισμοῦ, ἡ πολυδιάσπαση τῆς κοινωνικο-πολιτισμικῆς ταυτότητας μὲ τὸν φονταμενταλισμὸ κ.λπ. Ὡς ἓναν βαθμὸ μπορεῖ νὰ ὑποστηριχθεῖ ὅτι ἡ ἀναζήτηση ταυτότητας μέσῳ τῆς ριζοσπαστικῆς ἀντίδρασης εἶναι ἀπότοκο –ἀνάμεσα σὲ ἄλλα– καὶ τῶν μεταλλαγῶν στὸ πεδίο τοῦ ἔθνους-κράτους καὶ τῆς τοπικῆς κοινωνίας σὲ συνθήκες Παγκοσμιοποίησης. Ἡ ἀνατροπὴ κοινωνικο-πολιτικῶν βεβαιότητων,

---

γωγή: ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗ Π. (ἐπ.), *Ὁρθόδοξη Θεολογία καὶ Οἰκουμενικὸς Διάλογος*, Ἀθήνα: Ἀποστολικὴ Διακονία, 2005; ΜΕΓ. ΠΡΩΤ. ΤΣΕΤΣΗ Γ., *Οἰκουμενικὰ Ἀνάλεκτα. Συμβολὴ στὴν ἱστορία τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν*, Κατερίνη: Τέρτιος, 1987; ΛΑΙΜΟΠΟΥΛΟΥ Γ., *Δομὴ καὶ Λειτουργία τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν. Περιγραφικὴ παρουσίαση τῶν νομοθετικῶν, διοικητικῶν, συμβουλευτικῶν καὶ ἐκτελεστικῶν του ὀργάνων μὲ ἀναφορὰ στὸ ρόλο τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν*, Θεσσαλονίκη: Πουρναράς, 2012; ΤΣΟΜΠΑΝΙΑΔΗ ΣΤ., *Μετα-λειτουργία: Ἡ συμμετοχὴ τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας καὶ θεολογίας στὴν κοινὴ χριστιανικὴ μαρτυρία γιὰ δικαιοσύνη, εἰρήνη καὶ ἀκεραιότητα τῆς δημιουργίας*, Θεσσαλονίκη: Πουρναράς, 2009; ΣΤΑΘΟΚΩΣΤΑ Β., *Σχέσεις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος μὲ τὸ Παγκόσμιο Συμβούλιο Ἐκκλησιῶν 1948-1961*, (διδ. Διατρ.), Θεσσαλονίκη 1999.

25. Βλ.: Μήνυμα τῶν Προκαθημένων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ἐπὶ τῇ ἐνάρξει τῶν ἐορτασμῶν τῆς Διοχιλιετίας ἀπὸ τῆς κατὰ σάρκα Γεννήσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Στὸ π.: *Ὁρθοδοξία*, (2000) τ. 'Α', σελ. 19-26 [ἐδῶ 22-23].

ή ανασφάλεια έναντι τῶν ραγδαίων ἀλλαγῶν²⁶, ἡ ἀποσταθεροποίηση δομῶν πού στο παρελθόν δημιουργοῦσαν τὴν αἴσθηση τοῦ ἀκλόνητου στόν κοινωνικό κόσμο δημιουργοῦν σέ κάποιους ἀνθρώπους τὴν ἀνάγκη γιὰ τὴν κατασκευὴ μίας ταυτότητας πού νά ὑποστηρίζει τὴν ψευδαίσθηση τῆς ἀδιατάρακτης σταθερότητας. Ἡ παραίτηση ἀπὸ τὴν (αὐτο)κριτική, ἡ σκλήρυνση τοῦ ἐλέγχου καθαρότητας στό ἐσωτερικό τῆς κοινότητας καὶ ἡ κατασκευὴ ἀποκλειστικῶν ὁρίων ἔναντι κάθε ἐξω-κοινοτικοῦ στοιχείου εἶναι βασικά βήματα σέ αὐτὴν τὴ διαδικασία. Ὅπως εἶναι φυσικό, αὐτὲς οἱ προκλήσεις ἐμφανίζονται κοινές σέ πολλές καὶ διαφορετικές κοινωνίες ἐνῶ ἀκόμη καὶ στό ἐσωτερικό τῶν Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν ὑπάρχουν ομάδες πού δὲν εἶναι ἀμόλυντες ἀπὸ τὸν πειρασμό τοῦ ἐθνοφυλετισμοῦ ἢ ὀρισμένων μορφῶν διακρίσεων. Γιὰ αὐτὸν τὸν λόγο ἰδιαίτερης προσοχῆς θὰ πρέπει νά τύχει ἡ ἐπισημάνση τοῦ κειμένου τῆς Γ' Προσυνοδικῆς γιὰ τὶς φυλετικές διακρίσεις καὶ τὶς διωκόμενες μειονότητες, ὅπου τονίζεται ἡ "... ἐπείγουσα ἀνάγκη τῆς πλήρους ἄρσεως τῶν διακρίσεων καὶ τῆς παροχῆς δυνατότητος ὀλοπλεύρου ἀναπτύξεως ὅλων τῶν κατοίκων τῆς Γῆς...»²⁷. Ὁ προσδιορισμός τῶν διακρίσεων καὶ τῶν μειονοτήτων βέβαια, καθὼς καὶ τὸ εὖρος τῶν δικαιωμάτων τὰ ὁποῖα καλοῦμαστε στό σύγχρονο κόσμο νά προασπίσουμε, εἶναι ἓνα δύσκολο ζήτημα πού ἔχει ὄχι μόνο θεολογικές, ἀλλὰ καὶ νομικές, κοινωνικές, πολιτικές, ἠθικές καὶ ἄλλες διαστάσεις²⁸.

iii) Ἡ συμβολὴ στόν κοινωνικο-πολιτικό διάλογο

Εἶναι αὐτονόητο ὅτι ἡ διαπραγμάτευση τοῦ ζητήματος τῆς συμβολῆς τῶν Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν στόν κοινωνικό καὶ πολιτικό διάλογο τῶν σύγχρονων κοινωνιῶν μπορεῖ νά ἀναπτυχθεῖ σέ πληθώρα θεματικῶν καὶ νά λάβει ποικίλες διαστάσεις. Σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὶς ἐξελίξεις πού σχετίζονται μὲ τὴν ἐμπέδωση τῆς παγκόσμιας σφαίρας καὶ τὶς κοινωνικές διαστάσεις τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς, ὅπως αὐτὴ βιώνεται στὴν Ὁρθόδοξη Παράδοση, ἡ παροῦσα ἀνάλυση θὰ προ-

26. GIDDENS A., *Ὁ κόσμος τῶν ραγδαίων ἀλλαγῶν. Πῶς ἐπιδρᾷ ἡ παγκοσμιοποίηση στὴ ζωὴ μας*, Ἀθήνα: Μεταίχμιο, 2001.

27. Γ' Προσυνοδικὴ Πανορθόδοξη Διάσκεψη, «Ἡ Συμβολὴ τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας...» Ἰ. Φυλετικά καὶ λοιπὰ διακρίσεις, §2.

28. Στὸ κείμενο τῆς Γ' Προσυνοδικῆς πάντως προσδιορίζεται ἓνα συγκεκριμένο τρίπτυχο μειονοτικῶν ἐκφάνσεων. Βλ. §3: «Ἡ μειονότης, εἴτε εἶναι θρησκευτικὴ εἴτε γλωσσικὴ εἴτε ἐθνικὴ, πρέπει νά τυγχάνη σεβασμοῦ τῆς ἰδιομορφίας της».

σεγγίσει σχηματικά τὰ ζητήματα τοῦ φονταμενταλισμοῦ, τῆς εἰρήνης καὶ τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης.

Φονταμενταλισμός: Εἶναι πρόδηλο ὅτι ἡ αὐγὴ τῆς νέας χιλιετίας ἔχει στιγματοποιεῖ ἀπὸ τὸν ἔντονο προβληματισμὸ σὲ παγκόσμιο ἐπίπεδο γιὰ τὸν φονταμενταλισμὸ καὶ τὶς ἐκρήξεις βίας πού προκαλεῖ αὐτὴ ἡ παρεκτροπὴ. Ἄς ἀναλογιστοῦμε γιὰ μία στιγμὴ τὸ γεγονὸς ὅτι παρ' ὄλο πού τὰ φονταμενταλιστικά κινήματα ἐκφράστηκαν ἐπενδύόμενα τὸν θρησκευτικὸ μανδύα, στῆν πραγματικότητα δὲν ἀποτελοῦν μία φωνὴ θρησκευτικῆς διαμαρτυρίας. Δὲν εἶναι τὰ ζητήματα τῆς ἐλευθερίας τοῦ θρησκευτοῦ ἢ τῆς καταπίεσης τῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων πού γέννησαν τοιαῦτες ἐκφράσεις στῆν ἐγγύτερη Ἀνατολὴ καὶ σὲ ἄλλα μέρη τοῦ κόσμου. Σὲ ἕναν κόσμον ἀνταγωνιστικῶν ἡγεμονιῶν ἢ ἐδραίωση τῆς ἐξουσίας, ἢ σύγκρουση γεωπολιτικῶν φιλοδοξιῶν καὶ στοχεύσεων παράγει ἕνα πυκνὸ καὶ πολυπαραγοντικὸ αἰτιατὸ δίκτυο ἄλλοτε φανερῶν καὶ ἄλλοτε λανθάνουσῶν συγκρούσεων. Ἡ συγκέντρωση ἐξουσίας, χρήματος, δύναμης εἶναι ὅμως μόνο μία ἀρχή. Ἡ ἐξουσία δὲν μπορεῖ νὰ ἐμπεδωθεῖ χωρὶς μία στέρεα νομιμοποίηση καὶ ὁ τρόπος ὡς μέθοδος συγκρότησης πυρήνων ἐξουσίας δὲν μπορεῖ νὰ διατηρηθεῖ γιὰ πολὺ παρ' ἐκτός ἐὰν διατηρεῖται ἡ εἰκόνα τοῦ ἐπικίνδυνου ἐχθροῦ. Ἡ θρησκεία λοιπὸν χρησιμοποιεῖται ἐργαλειακά ὡς ἰδεολογικὸς ἀρμὸς²⁹ μὲ τρόπο ὥστε νὰ διατηρεῖ στέρεες τὶς γραμμὲς ἀποκλειστικότητας ἀλλὰ καὶ νὰ συνέχει συλλογικότητες ἀνθρώπων μὲ διαφορετικὸς προσωπικοὺς, ταξικοὺς, κοινωνικοὺς, πολιτισμικοὺς προσανατολισμοὺς. Μία συγκεκριμένη θρησκευτικὴ ἔκφραση λαμβάνεται σὲ αὐτὴν τὴν περίπτωσιν ὡς τὸ ἀντικειμενοποιημένο ἀπόλυτο μὲ τρόπο πού νὰ συντρίβει καὶ τὴν παραμικρὴ διαφοροποίηση. Ἔτσι καὶ ἡ ἐλάχιστη ἐρμηνευτικὴ ἐπιλογὴ νοεῖται ὡς παρέκκλιση πού πρέπει νὰ διαγραφεῖ πρὸς χάριν μίας ἀπόλυτα προσδιορισμένης ὁμοιομορφίας. Στὸ πλαίσιο αὐτὸ ἡ ἐπικοινωνία τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν Θεὸ δὲν γίνεται ἐντὸς τῆς ἐλευθερῆς δημιουργικότητας καὶ τῆς ἀνυπολόγιστης καὶ ἀπρόβλεπτης ἔκρηξης τῆς ἀγάπης, ἀλλὰ Θεὸς καὶ ἄνθρωποι κλείνονται μέσα σὲ προδιαγραμμένα πλαίσια πού πολλὰ φορὲς δὲν εἶναι τίποτα ἄλλο ἀπὸ πολιτισμικὲς ἐκφράσεις μίας συγκεκριμένης ἐποχῆς ἢ ὁμάδας πού γιὰ κάποιον λόγο ὀριοθετοῦνται ὡς τελειωτικὲς.

---

29. Μία σαφὴς καταδίκη τῆς ἐργαλειοποίησης τοῦ θρησκευτικοῦ λόγου μὲ σκοπὸ τὴ νομιμοποίηση τῆς βίας ὑπάρχει σὸ: H.H. ECUMENICAL PATRIARCH BARTHOLOMEW, *Encountering the Mystery*, N. York: Doubleday, 2008, σελ.183-184.

Όσο και αν φαίνεται παράδοξο σε εποχή παγκοσμιοποίησης, όπου όλα μοιάζουν να είναι ρευστά, ή πρόσκληση του φρονταμενταλισμού που είναι τόσο συμπαγής, τόσο άνελαστική, τόσο ανέραστη και ανελεύθερη μοιάζει να είναι γοητευτική για κάποιους ανθρώπους. Μέσα λοιπόν στο παγκοσμιοποιημένο πλαίσιο ανταγωνιστικών ήγεμονιών ο λόγος των Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν είναι ζωτικής σημασίας α. να μην ταυτίζεται με την πολιτική ἐξουσία, β. να προσδιορίζεται ἀπὸ τὸν προφητικό της ρόλο και γ. να καλλιεργεῖ τὴν ἀπελευθερωτική ἔκφραση τῶν χαρισμάτων ἀντὶ νὰ ἐπιβάλλει τὴν σωπὴ, τὴν στένωση στὴν παρελθοντική ἀορτή, τὴν ἀντιδραστική ὁμοιομορφία. Ὁ πλουραλισμὸς τῶν τεχνῶν, τῶν πολιτισμικῶν ἔκφράσεων, τῶν ἐθίμων, τῶν γλωσσῶν σὲ συνάρμοση μὲ τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως, τοῦ δόγματος καὶ τῶν μυστηρίων διατήρησε τὴν ἐνότητα τῆς οἰκουμενικότητας μὲ τὴν τοπικότητα, τὴν ἐνότητα τῶν κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν μὲ τὴν Ἐκκλησία ὡς ἑνιαῖο σῶμα (Α΄ Κορ. 12:13; Ἐφ. 4:3) στὴν Ὁρθόδοξη Παράδοση. Αὐτὴ ἡ ἐμπειρία ἀποτελεῖ καὶ τὸ συστατικὸ στοιχεῖο συγκρότησης τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου.

Πόλεμος - εἰρήνη: Συνήθως στὶς δηλώσεις τῶν Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν γιὰ τὴν καταστροφή που προκαλεῖ ὁ πόλεμος ὑπερέχει ἡ θεολογικὴ θεμελίωση τῆς εἰρήνης καὶ ἡ ἀπόδοση σὲ αὐτὴν μίας σαφοῦς σωτηριολογικῆς διάστασης³⁰. Δὲν θὰ πρέπει πάντως οὔτε στιγμή νὰ λησμονεῖται ὅτι στὶς ἱστορικὲς διαστάσεις τῆς ἡ διασφάλιση τῆς εἰρήνης στὴν καθημερινότητα τοῦ ἀνθρώπου, ὅπου ὁ ἐπιούσιος ἄρτος σὲ μία πρώτη ἐπιτελεστικὴ θεώρηση ἀναφέρεται στὴν ἐπιβίωση, δὲν εἶναι ζήτημα που πρέπει νὰ περιφρονεῖται, ἢ νὰ ὑποβιβάζεται. Γιὰ τοὺς χριστιανούς ὁ πόθος γιὰ τὴν ἐπὶ γῆς εἰρήνη εἶναι μία ἀρετὴ που γεννήθηκε ἀπὸ τὴν ἐσχατολογία τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ἐνῶ ταυτόχρονα ἡ συμβολὴ στὴν ἐπικράτηση τῆς εἰρήνης εἶναι καὶ μία ἀρετὴ που ὀδηγεῖ ἀπὸ τὸ ἱστορικὸ παρὸν στὴν ἐσχατολογικὴ προοπτικὴ μέσα ἀπὸ τὴν ἐνεργὴ καὶ δραστήρια συμμετοχὴ τους στὸν κόσμο (Μτ 5:9)³¹.

30. Βλ.: «Ἡ ἐννοια τῆς εἰρήνης ταυτίζεται πρὸς τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων εἰς τὴν ἀρχικὴν, προοπτικὴν των ἀκεραιότητα, ὅταν ὁ ἀνθρώπος ἔζη καὶ ἀνέπνεεν ὑπὸ τὴν ζωογόνο πνοὴν τῆς κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ δημιουργίας του, δηλαδὴ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν σχέσεων καὶ τὴν εἰρήνην μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων». Γ' Προσυνοδικὴ Πανορθόδοξη Διάσκεψη, «Ἡ Συμβολὴ τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας...», I. Ἡ ἀξία τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου, θεμέλιον διὰ τὴν εἰρήνην, §1.

31. TSIRONIS C.N., "Peace-War-Ecclesia in Modern Greece: Fragments and Continuities", σὺν: S. Asfaw-Al. Chehadeh-M. Simion (Eds.), *Just Peace: Orthodox Perspectives*, Geneva: WCC, 2012, σελ. 128-152 [ἔδω σελ. 135].

Ἡ συμβολὴ αὐτὴ λοιπὸν εἶναι ἀναγκαῖο σὲ καιροὺς παγκοσμιοποίησης νὰ προσφέρεται μὲ λεπτότητα, σεβασμὸ καὶ διάκριση. Σὲ ἓναν κόσμον ποὺ κατακλύζεται ἀπὸ ἀνιερόαρχητα μηνύματα, ἡ ἐπιθετικότης κατὰ τὴν προσέγγιση τῶν διαφορετικῶν ἀνθρώπων καὶ λαῶν δὲν μπορεῖ νὰ ὑπηρετήσῃ τοὺς σκοποὺς τῆς ἐκκλησίας ποὺ εἶναι ἡ ἐμβίωση καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ Εὐαγγελικοῦ μηνύματος³². Ἐπὶ τοῦτου χρειάζεται νὰ καλλιεργηθοῦν προϋποθέσεις ἐπικοινωνίας. Γιὰ νὰ μιλήσῃ κανεὶς στὸν κόσμον θὰ πρέπει νὰ κατανοήσῃ τὸν κόσμον, νὰ ἐξημενεύσῃ τὰ κίνητρα ποὺ ὀρίζουν τὴν κοινωνικὴ δράση, νὰ προσεγγίσῃ τις ἀνάγκες, τοὺς καημοὺς καὶ τις χαρὲς του³³. Ὑπὸ αὐτὲς τις προϋποθέσεις ὁ θεολογικὸς λόγος δὲν ἐδράζεται στὴν αὐτάρχεια καὶ τὴν ὑπερήφανη ἀποστασιοποίηση ἀλλὰ στὴν ἀγωνία καὶ τὴν ταπείνωση τῆς προσφορᾶς. Βῆμα πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνση μπορεῖ νὰ ἀποτελέσῃ ἡ συνειδητὴ ἀναγνώριση τῆς παγκοσμιοτήτας τῶν προβλημάτων ποὺ ἡ ἐπίλυσή τους ἀπαιτοῦν εὐρύτερες συνεργασίες³⁴, ὅπως ἀποτυπώνεται στὸ κείμενο τῆς Γ' Προσυνοδικῆς Πανορθόδοξης Διάσκεψης «Ἡ συμβολὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ...»³⁵. Θὰ ἦταν βέβαια παράλει-

32. Βλ. καί: Μήνυμα τῶν Προκαθημένων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, Φανάρι, 12/10/2008: «Ὁ εὐαγγελισμὸς τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τῶν μὴ πιστευόντων εἰς Χριστόν, ἀποτελεῖ ὑπέροχον χρέος τῆς Ἐκκλησίας. Τοῦτο τὸ χρέος δὲν πρέπει νὰ ἐκπληροῦται ἐπιθετικῶς ἢ διὰ διαφορῶν μορφῶν προσηλυτισμοῦ, ἀλλ' ἐν ἀγάπῃ, ταπεινοφροσύνῃ καὶ σεβασμῷ πρὸς τὴν ταυτότητα ἐκάστου ἀνθρώπου καὶ τὴν πολιτισμικὴν ἰδιαιτερότητα ἐκάστου λαοῦ». Ἀνάκτηση: <http://www.ec-patr.org/docdisplay.php?lang=gr&id=995&tla=gr> (Πρόσβαση 02/12/2015).

33. Πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνση βλ. ἐνδεικτικὲς ἀναλύσεις μεταξὺ πολλῶν ἄλλων: ΠΕΤΡΟΥ Ιω., *Χριστιανισμὸς καὶ Κοινωνία*, Θεσσαλονίκη: Βάνιας, 2004; ΜΑΝΤΖΑΡΙΑΔΗ Γ., *Κοινωνιολογία τοῦ Χριστιανισμοῦ*, Θεσσαλονίκη: Πουρναράς, 2007; ΜΑΝΤΖΑΡΙΑΔΗ Γ., *Παγκοσμιοποίηση καὶ παγκοσμιοτήτα. Χίμαιρα καὶ ἀλήθεια*, Θεσσαλονίκη: Πουρναράς, 2001; CLAPSIS EM. (ed.), *The Orthodox Churches in a Pluralistic World: An Ecumenical Conversation*, Geneva- Brooklin: WCC Pub.-Holy Cross Orthodox Press, 2004; ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ Ν., “Belonging without believing?” Dimensions of the religious phenomenon in modern Greece”, *Σύνθεσις*, τ. 3 (2013), σελ. 166-175; ΤΣΙΡΩΝΗ Χ. Ν., *Παγκοσμιοποίηση καὶ τοπικὲς κοινότητες. Συμβολὴ στὴν κοινωνικὴ ἠθικὴ καὶ τὸ κοινοτικὸ ἔργο*, Θεσσαλονίκη: Βάνιας, 2007; LIACOPULOS G. (ed.), *Church and Society: Orthodox Christian Perspectives, Past Experiences, and Modern Challenges*, Boston: Somerset Hall Press, 2007; κ.ἄ.

34. Ἄλλωστε τὸ πνεῦμα τῆς ἀρχικῆς συμβολῆς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου κατὰ τὴ σύσταση τοῦ ΠΣΕ κατευθυνόταν πρὸς τὴ συνεργασία τῶν Ἐκκλησιῶν «στὸν ἠθικὸ καὶ κοινωνικὸ τομέα». Βλ.: ΜΕΓ. ΠΡΩΤ. ΤΣΕΤΣΗ Γ., *Ἡ συμβολὴ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου στὴν ἴδρυση τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν*, Κατερίνη: Τέρτιος, 1988, σελ. 195.

35. «Εἶναι, βεβαίως, αὐτονόητον ὅτι ὁ προβληματισμὸς αὐτὸς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας δὲν ἔχει ἀποκλειστικὸν χαρακτήρα: ἀπασχολεῖ ὅλους τοὺς χριστιανούς, ὅλας τὰς θρησκείας

ψη να άποσιωπηθεί τὸ γεγονός ὅτι παρ' ὄλο πὸν οἱ βασικὲς κατευθύνσεις του παρέμειναν οἱ ἴδιες ἀπὸ τὸ 1986 σὲ ἕναν κόσμον ραγδαίων ἀλλαγῶν, τὸ κείμενο αὐτὸ ἐξακολουθεῖ νὰ προκαλεῖ κάποιες τριβὲς καὶ ἀντιδράσεις στὸ ἐσωτερικὸ τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν.

Κοινωνικὴ δικαιοσύνη, ἀνισότητα, φτώχεια: Τὰ ζητήματα αὐτὰ στὸ σύγχρονο κοινωνικο-πολιτικὸ πλαίσιο θέτουν σημαντικὲς προκλήσεις σὲ παραδοχὲς πὸν συνδέονται μὲ τὸν παραδοσιακὸ τρόπο ὀργάνωσης τοῦ κόσμου: ἡ κατανόηση τῆς οἰκονομίας μέσα ἀπὸ τὶς τοπικὲς καὶ μικρο/μεσο-θεωρήσεις της, τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων ἀποκλειστικὰ μέσα ἀπὸ τὶς ἠθικὲς σχέσεις χωρὶς τὸν στοχασμὸ γιὰ τὶς σχέσεις παραγωγῆς καὶ κατανάλωσης στὴ διεθνοποιημένη καὶ ἄυλη οἰκονομία καὶ ἄλλα δοκιμάζονται ὀριακὰ σήμερᾶ³⁶. Ἡ διαχρονικὴ εὐαγγελικὴ ἀναφορὰ στὴν κλήση καὶ πρόσκληση σὲ ἕναν κόσμον δικαιοσύνης, φιλαδελφίας καὶ συγχώρεσης, ὅπως ἡ Ἐκκλησία ψηλαφεῖ τὴν πραγμάτωση τοῦ προφητικοῦ λόγου στὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ μέσα στὴν ἱστορία (Λκ 4:18-21), συναντᾶται στὴ σύγχρονικὴ πραγματικότητα κάθε ὀρθόδοξης κοινότητος στὸ ἱστορικὸ παρόν. Πρόκληση σημαίνουσα βαρύτητας ἀποτελεῖ σὲ κάθε περίπτωση ἡ «ἐνεργοποίηση τῆς [πατερικῆς] παραδόσεως ...γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν πιεστικῶν προβλημάτων τῆς ἐποχῆς μας γιὰ μίᾶ δικαιότερη ἐφαρμογὴ τῶν ἀρχῶν τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης καὶ γιὰ τὴ γεφύρωση τοῦ κοινωνικοῦ χάσματος μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, Βορρᾶ καὶ Νότου»³⁷. Πρὸς τοῦτο ἡ διαμόρφωση ἑνὸς γλωσσικοῦ καὶ ἐπικοινωνιακοῦ διαύλου ἐπικοινωνίας μὲ τὸν σύγχρονον ἄνθρωπον εἶναι ἀπαραίτητη. Ἡ γλῶσσα δὲν λειτουργεῖ μόνον ὡς τόπος, ὡς ἔκφραση δηλαδὴ τῆς ἐθνικῆς ὑπαγωγῆς ἔστω καὶ ὡς ἔκφραση τῆς ἐθνοθρησκευτικῆς προοπτικῆς ἀλλὰ καὶ ὡς τρόπος, καθὼς ἡ προσέγγιση τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου ἐξαρτᾶται σὲ σημαντικὸ βαθμὸ ἀπὸ τὴ δυνατότητα ἐπικοινωνίας μὲ αὐθεντικὸ καὶ ἄμεσο τρόπο.

Ἐπιπρόσθετα, ἡ ἠθικὴ μίᾶς χριστιανικῆς κοινότητος καὶ πιὸ συγκεκριμένα τῆς Ὁρθοδοξίας στὸν σύγχρονον κόσμον δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι οὔτε ἡ μουσειακὴ

καί, ὑπὸ διαφόρους μορφὰς καὶ ἀποχρώσεις, ἐναρμονίζεται πρὸς τὸν προβληματισμὸν ὀλοκλήρου της ἀνθρωπότητος» (Εἰσαγωγή).

36. Βλ. τὸ παράδειγμα τῶν πολυεθνικῶν στὸ: ΤΣΙΡΩΝΗ Χ.Ν., «Πολιτικὴ καὶ Πολιτικὴ ἐξουσία: Μία θεολογικὴ καὶ κοινωνικὴ προσέγγιση», στὸ: Π. Ὑφαντῆς (ἐπ.), *Χριστιανικὸς Βίος καὶ Πολιτικὴ Ἐξουσία*, Ἀθήνα: Ἀρμός, 2015, σελ. 323-343 [ἔδω 325].

37. Βλ. ΜΗΤΡ. ΕΛΒΕΤΙΑΣ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, «Ἡ σύγχρονη ἀποστολὴ τῆς Ὁρθοδοξίας» στὸ: *Ὁρθοδοξία καὶ Κόσμος*, Κατερίνη: Τέριτος 1993, σελ. 117-137 [ἔδω σελ. 137].

συντήρηση και παρουσίαση θεωρητικών προσεγγίσεων ούτε ή χωρίς ρίζες και προοπτικές εφαρμογή πρακτικών που μπορεί να εδράζονται σε έθνοτικά, θεσμικά, συστημικά ή όποια άλλα ενδιαφέροντα. Η ήθικη αυτή όφείλει να είναι de facto ευαγγελική, εμπράγματοι και αγαπητική κατά το Ευαγγελικό πνεύμα (Α΄ Ίω 3:18). Για αυτόν τον λόγο ή συμβολή της Όρθοδοξίας στον σύγχρονο κόσμο εν έρω και αληθεία προαπαιτεί την όμόθυμη και ειλικρινή συνεργασία και διάλογο των όρθοδόξων σε Πανορθόδοξο επίπεδο, ενώ ή αναμενόμενη έκφραση της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου αναμένεται να είναι μία σύμπτυξη της εμπειρίας των όρθοδόξων ως μαρτυρία στον κόσμο.

Η σύζευξη λοιπόν της ειρήνης με την κοινωνική δικαιοσύνη και την καταπολέμηση της φαύλης σύγκλισης συμφερόντων για την καταδυνάστευση των αδυνάμων εδράζεται στην πατερική παράδοση (Ίσίδωρου Πηλουσιώτη, PG 78, 1088 C) και προκύπτει από την κοινωνική πραγματικότητα. Η παγκοσμιοποίηση από τη μία δημιουργεί την ανάγκη για ευρύτερες, διεθνείς συμφωνίες συνεργασίας και έλέγχου και από την άλλη διευκολύνει την ανεξέλεγκτη μετακίνηση κεφαλαίων και πληροφοριών καθώς και τη ραγδαία έξάπλωση κοινωνικών παθογενειών που υπερβαίνουν τις στατικές διατάξεις των διεθνών συμφωνιών. Κατά συνέπεια, μεταξύ των προκλήσεων για τον ρόλο της Όρθοδοξίας στον σύγχρονο κόσμο είναι και ή διαμόρφωση θέσεων και διδασκαλίας για θέματα όπως ή εικονική αλληλεπίδραση στο διαδίκτυο, ή εφαρμογή των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων, ή διεξαγωγή των λεγομένων ανθρωπιστικών (ένοπλων) παρεμβάσεων για τη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης, το περιβαλλοντικό ζήτημα κ.ά. Η αναγκαιότητα να διαμορφωθεί στο όρθόδοξο σώμα μία όμόθυμη φωνή για τα ζητήματα αυτά ενισχύεται από το γεγονός ότι ή ανθρωπότητα έχει έπιβιώσει για μεγάλα χρονικά διαστήματα χωρίς την ύπαρξη πραγματωμένης κοινωνικής δικαιοσύνης αλλά ή ανθρωπιά μας δέν μπορεί να άντέξει ούτε στιγμή χωρίς το όραμα, την έλπίδα και τη ζωογόνο προσπάθεια για κοινωνική δικαιοσύνη.

δ. Συμπερασματικά

Μία συνολικότερη αποτίμηση της διαδικασίας συγκρότησης και του πλαισίου σύγκλισης της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου τις τελευταίες δεκαετίες μπορεί να φέρει στο φώς μία σειρά από σημαντικές παρατηρήσεις για την παρουσία των Όρθοδόξων Έκκλησιών στον σύγχρονο κόσμο. Από τη μία μεριά είναι διαπιστωμένη ή μακροχρόνια προσπάθεια που απαιτήθηκε και οί δυσκολίες

που ανέκλυψαν μέχρι την παρούσα φάση αλλά και ο ιδιαίτερος ρόλος της όμοφωνίας ως τελικό αίτιο. Από την άλλη μεριά είναι εξίσου αποδεδειγμένο το γεγονός ότι οι Όρθόδοξες Έκκλησίες διατηρούν και ασκούν το δικαίωμα της ελευθερίας τους να εκφράσουν τις αντιρρήσεις, τις επιφυλάξεις, τις επιμέρους θέσεις τους δημιουργώντας κόμβους σύγκλισης και απόκλισης. Ίσως λοιπόν σε μία εποχή αλληλεπίδρασης του Παγκόσμιου με το Τοπικό ή διατήρηση της ένότητας με την επιδίωξη μίας όμοφωνίας που δεν συνθλίβει την ποικιλοτροπία των τοπικών Έκκλησιών να αποτελέσει μία γόνιμη εκκλησιολογική πρόκληση. Η θεώρηση της εκκλησιολογίας βέβαια δεν θα πρέπει να εγκλωβίσει το ενδιαφέρον στη λειτουργία των εσωτερικών δομών της Έκκλησίας αλλά να ενδυναμώσει την προοπτική σύζευξης της ιστορικής με την εσχατολογική προοπτική. Η όμοφωνία και η έκφραση στον ιστορικό χρόνο της εμπειρίας, της μαρτυρίας και της συμβολής στον κόσμο είναι αναγκαίο να παραμένει μία δύναμη έλκτική της δράσης³⁸.

Σε πρώτο επίπεδο το προσμενόμενο είναι να επιβεβαιωθούν στην Αγία και Μεγάλη Σύνοδο ή διαλλακτικότητα και το πνεύμα καταλλαγής στις διορθόδοξες σχέσεις. Ίδιαιτέρως σημαντική είναι και η δημιουργία πεδίων συνεργασίας με κάθε άνθρωπο καλής θέλησης σε παγκόσμιο επίπεδο για την αντιμετώπιση προβλημάτων με αμετάκλητα παγκόσμια χαρακτηριστικά. Επί τούτου χρειάζεται θετικός λόγος. Είναι παράδοξο στον κόσμο με την υπεραφθονία των μέσων να διαπιστώνεται η έλλειψη του θεολογικού λόγου στην καρδιά της κοινωνικής αλληλεπίδρασης. Είναι επίσης αναγκαίο να προσδιοριστεί με σύνεση και διαύγεια ποιός είναι ο αποδέκτης κάθε μηνύματος ανά περίπτωση, να ληφθούν υπ' όψη οι ανάγκες, οι διερωτήσεις, οι ελπίδες, οι προσλαμβάνουσες παραστάσεις του σύγχρονου ανθρώπου. Σε κάθε περίπτωση, έχει ιδιαίτερη σημασία ότι η Έκκλησία στην παρουσίαση της ταυτότητάς της στον κόσμο αυτοπροσδιορίζεται ως μία κοινωνία μεσότητας και μετριοπάθειας που έχει στον πυρήνα της την ευχαριστιακή εμπειρία και επομένως όχι την εξουσιοθηρία που θάλπει την συμπόρευση με πολιτικά, στρατιωτικά και άλλα προτάγματα³⁹.

38. Ο ρόλος αυτός προϋποθέτει ότι ο «κόσμος» δεν αντιμετωπίζεται ως ένα ξένο ως προς τις αναφορές της Έκκλησίας πεδίο αλλά, «έν αντικείμενον της αγάπης της, της φροντίδος της και της δραστηριότητός της». Βλ.: SCHEMANN AL., «Το πρόβλημα της εν τῷ κόσμῳ παρουσίας της Έκκλησίας ἐν τῇ Ὁρθόδοξῳ συνειδήσει», στο: Ἀγουρίδης Σ. (ἐπ.), *Πρακτικά Δευτέρου Συνεδρίου Ὁρθόδοξου Θεολογίας*, Ἀθήνα 1980, σελ. 232- 247 [ἐδῶ σελ. 245].

39. «Πράγματι, αἱ Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι ἔχουν τὴν δυνατότητα νὰ συμβάλουν... εἰς μίαν

Ύπο αὐτὴν τὴν προοπτικὴ τὸ πιὸ ἐνδιαφέρον κομμάτι τοῦ κειμένου τῆς Γ' Προσυνοδικῆς εἶναι ἐκεῖνο ποὺ οὐσιαστικὰ δίδει τὸ μέτρο τῆς κριτικῆς καὶ τοῦ ἀναστοχασμοῦ γιὰ τὸν ρόλο καὶ τὴν πορεία τῆς Ὁρθοδοξίας στὸ σύγχρονο κόσμο. Πρόκειται γιὰ μία ἔκφραση ποὺ ἀνήκει ὅπωςδήποτε στὴν προφητικὴ λειτουργία τῆς Ἐκκλησίας καὶ προσδιορίζει μία δυναμικὴ -παράδοση- στὰ μάτια τῶν ἀνεξοικειώτων- προοπτικὴ ὑπὸ τὸ φῶς τῆς ὁποίας ἡ πιὸ αὐστηρὴ κριτικὴ πρὸς τὸν Χριστιανισμὸ δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ προέρχεται ἀπὸ τὰ σπλάχνα τῆς ἐμπειρίας τοῦ βίου ἐν Χριστῷ. Σημειώνεται λοιπὸν: «Ἡ οἰαδήποτε, [ἐπομένως], ἀδράνεια καὶ ἀδιαφορία τοῦ κάθε χριστιανοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας γενικώτερον ἐμπρὸς εἰς τὸ τρομακτικὸν σύγχρονον φαινόμενον τῆς πείνης ὀλοκλήρων λαῶν, θὰ ἐταυτίζετο μὲ προδοσίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ μὲ ἀπουσίαν ἐνεργοῦ πίστεως»⁴⁰. Ἡ σχέση μὲ τὸν Χριστὸ καὶ ἡ πραγμάτωσή της στὸν καθημερινὸ βίον μὲ τὴν σύζευξη ἐσχατολογικῆς καὶ ἱστορικῆς προοπτικῆς εἶναι τὸ μέτρο κρίσεως γιὰ τὰ λεγόμενα καὶ τὰ πραττόμενα. Στὸ τέλος τῆς πορείας πρὸς τὴν Ἁγία καὶ Μεγάλῃ Σύνοδο οἱ Ὁρθόδοξοι θὰ μποροῦν νὰ ἀποτιμήσουν καὶ τὴν πρόοδο ποὺ ἐπιτεύχθηκε σὲ αὐτὴν τὴν μακρόχρονη διαδικασίᾳ ἀλλὰ καὶ τὰ ἀνολοκλήρωτα ἐγχειρήματα.

Ἀπὸ τὴν προοπτικὴ μίας θεολογικῆς ματιᾶς γιὰ τὰ πράγματα, ἡ ἀνθρωπότητα βρῖσκεται διαρκῶς σὲ μία κατάσταση ποὺ μπορεῖ ἀρχετυπικὰ νὰ ἀπεικονιστεῖ μὲ τὴ μορφή ἑνὸς νεογέννητου: Εἶναι γυμνὴ καὶ ἀνυπεράσπιστη ὡς πρὸς τὸ μὴ προβλέψιμο τῶν ἀλλαγῶν τοῦ ἱστορικοῦ γίνεσθαι, ταυτόχρονα ὅμως εἶναι γεμάτη δυναμικὴ καὶ δημιουργικότητα. Λαμπρυνόμενη μὲ τὸ θαῦμα τῆς ζωῆς χρειάζεται ἀγάπη καὶ φροντίδα γιὰ νὰ διατηρηθεῖ, οὔτε μόνο ἀγάπη οὔτε μόνο φροντίδα. Εἶναι ὁ συνδυασμὸς τῶν δύο ποὺ καθιστᾷ δυνατὴ τὴ συνέχεια τῆς ζωῆς καὶ τὴν καλλιέργεια τῶν πνευματικῶν, πολιτισμικῶν καὶ κοινωνικῶν ἀναβαθμῶν τοῦ ὀργανωμένου βιοκόσμου. Αὐτὴ ἡ πραγματικότητα ὁρίζει τελικὰ καὶ τὸν ρόλο τῆς Ἐκκλησίας στὸν κοινωνικὸ κόσμον ὡς τὴν προάσπιση τῆς

μεταβολὴν πρὸς τὸ ἠπιώτερον τοῦ γενικοῦ κλίματος καὶ φρονήματος... Αἱ δυνατότητες αὗται ἐκπηγάζουν ἐκ τῆς φύσεως τῆς Ἐκκλησίας... Ἐδῶ διανοίγεται εὐρὸν στάδιον διὰ τὰς Ὁρθόδοξους Ἐκκλησίας, δεδομένου ὅτι αὗται ὡς οὐσιαστικὸν στοιχεῖον τῆς ἐκκλησιολογικῆς καὶ κοινωνικῆς διδασκαλίας τῶν προβάλλουν εἰς τὸν διεσπασμένον κόσμον τὸ ἰδεῶδες τῆς λατρευτικῆς, τῆς εὐχαριστιακῆς κοινωνίας". Γ' Προσυνοδικὴ Πανορθόδοξη Διάσκεψις, «Ἡ Συμβολὴ τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας...», VII. Ἀδελφосὺνη καὶ ἀλληλεγγύη μεταξὺ τῶν λαῶν, §1.

40. «Ἡ Συμβολὴ τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας...», VII. Ἀδελφосὺνη καὶ ἀλληλεγγύη μεταξὺ τῶν λαῶν, §3.

ζωῆς καὶ με ἀγάπη καὶ με φροντίδα (διακονία τοῦ λόγου καὶ τῶν τραπεζῶν)⁴¹. Εἶναι ἄλλωστε ἀδιαλείπτως ἐπικαιρὴ ἢ ὑπενθύμιση ὅτι ἡ ἐνότητα τῆς κοινότη-
τας βασιζέται στὴν ἀγάπη κατὰ τὸν Παύλειο λόγο. Στὸ ἀείποτε τώρα ἡ χριστιανο-
σύνη νοεῖται ὡς μία κοινότητα ποὺ βασιζει τὴν ὑπαρξὴ τῆς στῆ συγκλονι-
στικὴ δύναμη ἀλλὰ καὶ εὐθραυστότητα τῆς πίστεως, τῆς ἐλπίδας καὶ τῆς ἀγά-
πης (Α' Κορ. 13: 13). Θὰ μπορούσαμε βέβαια νὰ τολμήσουμε νὰ διανοηθοῦμε
ὅτι ὁ σύγχρονος θεολογικὸς λόγος θὰ ἐξακτινώσει τὴν ἀλήθεια αὐτὴ στὸν χρό-
νο, στὸν τόπο, στὴν ἀνθρωπότητα.

---

41. Βεβαίως ἡ προσέγγιση τῆς ὀρθόδοξης θεολογίας γιὰ τὴ φροντίδα τοῦ ἀνθρώπου ὡς ψυ-
χοσωματικῆς ὑπαρξῆς θεμελιώνεται στὴν ἀνθρωπολογία τῆς ποὺ ὑπερβαίνει τὴν προσέγγιση
τῆς διαρχικῆς ἀνθρωπολογίας. Βλ. σχετικὰ: ΜΑΤΣΟΥΚΑ Ν., *Μυστήριον ἐπὶ τῶν ἱερῶς κεκοιμη-
μένων*, Θεσσαλονίκη: Πουρναρά, 1992, σελ. 11-37 [ἔδω σελ. 29].